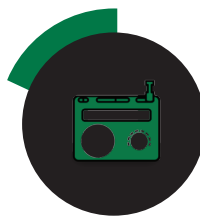
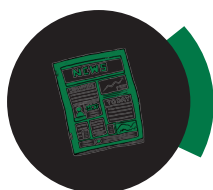

Lejla Huremović

KA POZITIVNIM PRAKSAMA

IZVJEŠTAVANJE MEDIJA U 2015. GODINI
O LGBT TEMAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

3

Lejla Huremović
Ka pozitivnim praksama 3:
izvještavanje medija u 2015. godini o LGBT temama
u Bosni i Hercegovini

Edicija Ljudska prava Sarajevskog otvorenog centra
Knjiga 50

naslov: Ka pozitivnim praksama 3:
izvještavanje medija u 2015. godini o LGBT
temama u Bosni i Hercegovini
autorica: Lejla Huremović
uredila: Jasmina Čaušević
lektura_korektura: Delila Hasanbegović
prelom_naslovnica: Lejla Huremović
izdavač: Sarajevski otvoreni centar
za izdavača: Saša Gavrić

© Sarajevski otvoreni centar _ autorica

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova poželjno je, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba.

ISSN = 2490-242X

Lejla Huremović

KA POZITIVNIM PRAKSAMA 3:

Izveštavanje medija u 2015. godini o LGBT temama
u Bosni i Hercegovini

Sarajevo, 2016.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
SAŽETAK	9
1. UVOD	11
1.1. Opće informacije	11
2. MEDIJSKA KULTURA	15
2.1. Važnost izvještavanja o LGBT temama	15
2.1.1. Šta govore naslovi i fotografije	17
2.1.2. Komentari	23
2.2. Za one koji znaju čitati: kako mediji manipuliraju stvarnošću	26
2.3. Zašto analizirati medijske sadržaje koji se bave LGBT temama	28
2.4. Zakonski okvir	28
2.5. Žalbe Vijeću za štampu i on-line medije u BiH	31
2.6. Rad Sarajevskog otvorenog centra sa medijima	33
3. STATISTIČKI PODACI MEDIJSKOG IZVJEŠTAVANJA	35
3.1. Mediji i statistika	35
3.1.1. Štampani mediji u BiH	35
3.1.2. Televizije u BiH	37
3.1.3. On-line mediji u BiH	39
4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	43
4.1. Opći zaključci istraživanja	43
4.2. Preporuke	45
5. LITERATURA	48
O autorici	49
O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU	49
DODATAK: Rječnik osnovnih LGBT pojmova	50

PREDGOVOR

Analiza koja je pred vama nastavak je praćenja izvještavanja o LGBT temama u bosanskohercegovačkim medijima, koju petu godinu zaredom objavljuje Sarajevski otvoreni centar.

Lejla Huremović je uradila ovu analizu koristeći svoja prethodna znanja i iskustva rada na analizama sadržaja medijskog izvještavanja iz 2011, 2013. i 2014.¹ kao i oslanjajući se na analizu iz 2012.² koju su radile Jasmina Čaušević i Kristina Ljevak.

Cilj kontinuiranog praćenja medijskog izvještavanja jeste dobivanje slike o načinu na koji se obrađuju prava i teme LGBT osoba. Budući da mediji predstavljaju moćan instrument kojim se može vršiti uticaj na stavove i ponašanje publike, analizom se ukazuje na pozitivne i negativne obrasce izvještavanja – dobre prakse, senzacionalizaciju, seksualizaciju i stereotipizaciju u izvještavanjima.

U vremenu politizacije, komercijalizacije i tabloidizacije medijskog prostora, krize štampanih medija, te primoranog prelaska u on-line sferu, gdje postoji utrka za što bržim objavljivanjem informacija, bez konsultovanja više izvora (po principu što više klikova - više novca) od velike je važnosti promovisati etičke i profesionalne standarde izvještavanja i koncept društveno odgovornog novinarstva, i ne dozvoliti da politički i ekonomski centri moći presudno

1 Lejla Huremović (2011) *LGBT teme u bosanskohercegovačkim štampanim medijima u 2011. godini*. U: Čitanka lezbejskih i gej ljudskih prava. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Böll; Maša Durkalić (2012) *Analiza medijskog izvještavanja o seksualnim manjinama*. U: Lejla Huremović, Maša Durkalić, Damir Banović, Emina Bošnjak (priredile) *Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini – Rozi izvještaj*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (2013) *Čekajući ravnopravnost 2: Analiza sadržaja izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2013. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Lejla Huremović, Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević (2013) *Ka pozitivnim praksama. Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE; Sandra Zlotrg, Lejla Huremović, Kristina Ljevak (2014) *Čekajući ravnopravnost 3: Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2012, 2013. i 2014. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Kristina Ljevak, Lejla Huremović, Sandra Zlotrg (2014) *Ka pozitivnim praksama 2. Izvještavanje medija u 2014. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE.

2 Jasmina Čaušević i Kristina Ljevak (2012) *Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

utiču na kreiranje medijskih sadržaja.

Profesionalnost novinarskog pisanja, etičnost i odgovornost pomjeraju društvo u kojem živimo ka prostoru veće tolerancije. Imajući u vidu rasprostranjenost i uticaj medija, bilo bi višestruko korisno za LGBT osobe u BiH da što više medija imaju osmišljene uređivačke politike koje prepoznaju značaj neselektivne borbe za ljudska prava i koje insistiranje na toj važnosti perpetuiraju kroz svoj prostor u skladu sa etikom i vrijednostima novinarske struke.

Sarajevski otvoreni centar

SAŽETAK

Analiza predstavlja pregled praćenja izvještavanja o LGBT temama u medijima u Bosni i Hercegovini, koju petu godinu zaredom objavljuje Sarajevski otvoreni centar. Analizom se prati nivo doprinosa medija u borbi protiv diskriminacije i povećanja vidljivosti LGBT osoba u bosanskohercegovačkom medijskom prostoru.

U 2015. godini praćeno je izvještavanje 93 medija: elektronskih (radio – 10 i televizija – 24), štampanih (dnevne novine, sedmični i dvosedmični magazini – 35) te on-line medija (news portali i portali štampanih medija – 24). Ukupno, u svim medijima objavljeno je **1148** teksta/priloga, i to u **štampi – 563** teksta, na televiziji – 57 priloga i u on-line medijima – 528.

Dnevne novine koje su najviše izvještavale o LGBT temama bile su Euro Blic – 99, od televizijskih stanica Federalna televizija – 19, a od portala klix.ba – 89.

Najveći broj vijesti objavljen je za vrijeme održavanja parada ponosa u Hrvatskoj (Zagreb, Split), Crnoj Gori (Podgorica), Srbiji (Beograd), te povodom historijske i prve tematske sjednice održane 19. maja u Sarajevu, povodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije. Od drugih značajnih tema izdvajamo pisanja o *Zakonu o životnom partnerstvu* u Hrvatskoj, kroz priče o pravnom sklapanju istospolnih partnerstava.

Uočeno je da ton vijesti nerijetko ne odgovara opremi članka. Odnosno, i ako mediji prenesu korektnu agencijsku vijest koja se tiče LGBT osoba ili događaja koji su od interesa LGBT osobama, urednički negativni stav, težnja ka senzacionalizmu, brzina ili nemarnost, vidjet će se u naslovu ili u fotografiji koja prati članak.

Kada je u pitanju izvještavanje o paradama ponosa naglašavamo postepenu pozitivnu promjenu u popratnom materijalu (fotografije/video), pa je tako u 2015. godini zabilježen manji broj fotografija/videoa na kojima je prikazano nasilje, kordoni policije ili pak korišten materijal sa parada ponosa u svijetu, gdje je ovaj vid protesta dobio karnevalski karakter.

On-line mediji u borbi za što više klikova i dalje imaju najveći

broj agencijskih vijesti, po principu copy-paste, i zato još uvijek postoji velika razlika između neutralnih i pozitivnih objava. Važno je naglasiti da je ipak mali broj negativnih tekstova, u usporedbi sa ukupnim brojem objava u on-line medijima. Ono što je bitno naglasiti za 2015. godinu jeste da je povećan broj prenesenih tekstova u drugim medijima sa prvog bh. LGBT portala – lgbt.ba.

Kada je riječ o poređenju pozitivnog izvještavanja u kontekstu ova tri medija, primjetno je, u odnosu na 2014. godinu, da je bilo više pozitivnih objava u on-line medijima nego u štampanim. Ohrabruje nas ova činjenica, s obzirom da se on-line mediji danas češće čitaju, nego što je to slučaj sa štampanim medijima.

Analiza je pokazala da informativne emisije na televiziji ne posvećuju dovoljno prostora izvještavanju o LGBT temama, čak i onda kada postoje različiti događaji sa kojih mogu izvještavati. Izražavamo zabrinutost zbog manjka praćenja drugih LGBT tema koje su bile prisutne u bh. javnom prostoru tokom 2015. godine, a za koje uredništvo televizijskih stanica nije imalo sluha, smatrajući ih nevažnim.

Uopšteni zaključak bi bio da se mediji još uvijek postepeno otvaraju za pisanje o LGBT temama te da se kod određenog, još uvijek malog, broja novinara i novinarki vidi dosljednost u bavljenju LGBT temama, kao i istraživački pristup koji rezultira kvalitetnijim člancima.

Za razliku od 2014, kada je većina vijesti iz BiH bila vezana za crnu hroniku (napade na LGBT osobe), u 2015. godini informacije su bile o aktivnostima koje su se dešavale, a koje su organizovale LGBT organizacije, prije svega Sarajevski otvoreni centar, budući da se druge organizacije spominju samo nekoliko puta u toku cijele godine, i to uglavnom u maju, kada je obilježen Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfobije.

Još jednom, potvrđena je hipoteza da je veća vidljivost aktivističkih organizacija, aktivista_kinja i LGBT osoba preduslov veće vidljivosti LGBT tema u medijima, što stavlja dodatnu odgovornost na novinarsku etiku i profesionalnost, jer bi izvještavanja trebalo da afirmišu građansku hrabrost ovih javnih istupanja.

1. UVOD

1.1. Opće informacije

Analiza medijskog izvještavanja o LGBT temama za 2015. godinu zasniva se na analizama koje je Sarajevski otvoreni centar radio prethodnih godina.³ U nastavku se osvrćemo na predmet analize i metodologiju rada.

U 2015. godini praćeno je izvještavanje 93 medija⁴: elektronskih (radio – 10⁵ i televizija – 24), štampanih (dnevne novine, sedmični i dvosedmični magazini – 35) te on-line medija (news portali i portali štampanih medija – 24). Jedinica analize je medijska objava (prilog), bez obzira na žanr. Kompanija *Kliping*⁶ je radila praćenje objava iz medija i svakodnevno dostavljala podatke koji su relevantni za analizu – detalji o mediju u kojem je objavljen prilog, naslov, autor_ica ili izvor teksta, broj stranice u novini, pozicija i površina teksta. Napominjemo da je kompanija *Kliping* imala nekoliko propusta u dostavljanju klipinga u toku 2014. i 2015. godine, te postoji mogućnost malog odstupanja u broju objavljenih tekstova_priloga. Također je bitno naglasiti

3 Lejla Huremović (2011) *LGBT teme u bosanskohercegovačkim štampanim medijima u 2011. godini*. U: Čitanka lezbejskih i gej ljudskih prava. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Böll; Maša Durkalić (2012) *Analiza medijskog izvještavanja o seksualnim manjinama*. U: Lejla Huremović, Masha Durkalić, Damir Banović, Emina Bošnjak (priredile) *Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini – Rozi izvještaj*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Jasmina Čaušević i Kristina Ljevak (2012) *Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (2013) *Čekajući ravnopravnost 2: Analiza sadržaja izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2013. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Lejla Huremović, Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević (2013) *Ka pozitivnim praksama. Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE; Sandra Zlotrg, Lejla Huremović, Kristina Ljevak (2014) *Čekajući ravnopravnost 3: Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2012, 2013. i 2014. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Kristina Ljevak, Lejla Huremović, Sandra Zlotrg (2014) *Ka pozitivnim praksama 2. Izvještavanje medija u 2014. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE.

4 Iako je na početku praćenja izvještavanja medija bilo planirano da se prati 93 medija, u analizi se neće spominjati oni mediji u kojima tokom čitave godine nije bilo ni jedne objave.

5 U 2015. godini na radio emisijama (dnevници, vijesti) nije bilo priloga, ali treba napomenuti da ih je bilo u drugim radio emisijama.

6 Kliping je tvrtka u području praćenja medija, medijskih analiza i stručne podrške za sve koji se bave medijima na bilo koji način. (www.kliping.ba)

da su se LGBT teme pojavljivale i u nekim drugim medijima koji nisu bili unaprijed označeni da se prate.

Da bi se predstavila medijska slika u 2015. godini, kada su LGBT teme u pitanju, donosimo kvantitativne podatke o broju priloga i o kvalitetu izvještavanja, a istaći ćemo i neke najreprezentativnije, u lošem i dobrom smislu, etičke i profesionalne medijske objave. Cilj je ukazati na dobre i loše novinarske prakse, tako da na kraju donosimo preporuke za sve novinare i novinarkе, ali i sve koje ova tema zanima, o tome kako korektno izvještavati.

U prvom dijelu je predstavljeno koliko medija objavljuje neutralne, a koliko negativne i pozitivne priloge o LGBT temama. Pratili smo izvještavanja o događajima koji se tiču LGBT osoba (općenito aktivistički događaji) i priloge čiji su akteri LGBT osobe (intervjui sa lezbejkama, gejevima, biseksualnim i trans* osobama ili članci koji govore o njima). Osim općenite ocjene priloga, pratili smo kako je prilog opremljen, u kojem kontekstu je objavljen, poštuje li se politički korektan jezik i ima li u prilogu stereotipa. Naravno, pratila se i statistička povezanost negativne ocjene priloga i negativnih ocjena korektnosti jezika, odnosno prisustva stereotipa.

Važan statistički podatak također je i broj objava koje pokrivaju teme iz svijeta, regije, odnosno iz BiH. Povećavanje broja članaka iz BiH pretpostavka je veće vidljivosti LGBT aktivističkih organizacija, pojedinaca_ki ali i veće zainteresiranosti novinara i novinarki za ove teme. Ovo je hipoteza kojom se vodimo i koju iz godine u godinu želimo da potvrdimo ovim istraživanjem.

Kriteriji po kojima je prilog ocijenjen kao neutralan, negativan ili pozitivan su sljedeći:

Neutralno je ocijenjen prilog u kojem se odgovara na novinarska pitanja ko, šta, kad, gdje, kako, bez dubljeg ulaženja u problematiku i bez komentara odnosno ličnog doprinosa autora_ice priloga. To su većinom agencijske vijesti koje izvještavaju o dešavanjima ili prenose obavještenja za medije različitih organizacija ili pojedinaca_ki. Također, neutralnim su ocijenjene male vijesti i ankete, izjave dana, odnosno prilozima koji su prostorno ograničeni da bi bili društveno angažirani.

Naravno, i ove kratke forme morale su zadovoljiti kriterije korektnosti izvještavanja.

Korektnost izvještavanja podrazumijeva da se u prilogu koristi politički korektan jezik (rodno osjetljiv jezik i korektna LGBT terminologija), da se ne perpetuiraju stereotipi te da se ne prenosi govor mržnje, odnosno - prenošenje govora mržnje **ocijenjeno je negativnim** onda kada se autor_ica priloga nije ogradio_la od izjava koje podstiču mržnju i nasilje prema pripadnicima_ama manjina.

S druge strane, **pozitivnim su ocijenjeni** prilozi u kojima je, osim korektnog izvještavanja, vidljiva angažiranost autora_ice da temu osvijetli sa svih društvenih aspekata. To znači da je u prilog uključeno više izvora, odnosno više sagovornika_ca. U slučaju izvještavanja o Paradi ponosa, da bi prilog bio pozitivno ocijenjen, morao je sadržavati izjave organizatora_ica Parade. Ako prilog donosi više perspektiva (aktere koji su organizirali Paradu, one koji ga podržavaju i protivnike Parade), pozitivnim je ocijenjeno insistiranje na razlozima organiziranja Parade, insistiranje na zakonskom okviru unutar kojeg je nužno poštivanje ljudskih prava, prava na okupljanje, a zabranjeno širenje govora mržnje. Također su pozitivnim ocijenjeni prilozi koji o LGBT temama izvještavaju upućujući na rezultate naučnih istraživanja.

U slučaju intervjua sa LGBT osobama, pozitivnim je ocjenjivano kada se osoba ne sagledava samo kroz prizmu seksualnosti, nego se (homo)seksualnost smješta u društveni kontekst diskriminacije i uvažavanja različitosti.

Obratno, kada se LGBT teme svode samo na seksualnost, kada se pitanja o seksualnoj orijentaciji shvataju kao *škakljiva, neugodna, skandalozna*, prilog je objavljen s ciljem izazivanja senzacije te spada u negativno ocijenjene. Negativni su i prilozi koji šire govor mržnje ili prenose izjave osoba koje šire govor mržnje, koji aludiraju na homoseksualnu orijentaciju kao na bolest, društvenu devijaciju, rizično ponašanje. Ukratko, negativni su oni prilozi u kojima se izvještavanje koristi kao sredstvo prenošenja stereotipa i predrasuda o istospolnoj orijentaciji, u kojima se LGBT osobe prikazuju kao Drugi, s kojima se *većina u društvu ne slaže*.

S obzirom na to da je ukupni broj priloga koji su ušli u istraživanje 1148, bilo je nemoguće uraditi sveobuhvatniju kvalitativnu interpretaciju. Stoga, kao i prethodnih godina, odlučili smo dodatno interpretirati nekoliko negativnih i pozitivnih priloga, uporediti zaključke istraživanja sa nalazima iz prethodnih istraživanja te odgovoriti na pitanje da li ima napretka u načinu izvještavanja.

Kod priloga iz Bosne i Hercegovine bilo nam je bitno osvrnuti se na to koliko su bh. aktivisti_kinje vidljivi_e u javnosti i da li veća vidljivost organizacija koje se bave zaštitom LGBT osoba znači veću vidljivost problema s kojima se LGBT populacija kao marginalizirana grupa u našem društvu suočava.

2. MEDIJSKA KULTURA

U ovom poglavlju analize osvrnut ćemo se na važnost izvještavanja o LGBT temama, izazove sa kojima se mediji danas suočavaju, zakonski okvir i kodeks struke. Medijska kultura pridonosi izgradnji stavova, pa i obrazovanju opšte javnosti, te na taj način ima mogućnost uticaja i ostavljanja posljedica na svakoga od nas jer smo svakodnevno okruženi mnoštvom informacija.

2.1. Važnost izvještavanja o LGBT temama

Mediji predstavljaju veoma bitnu ulogu u stvaranju slike koju pojedinci_ke i grupe imaju u nekom društvu, od kojih upravo i ovise njihovi stavovi i pozicioniranje u društvu. *Rezultati svih dosadašnjih istraživanja o načinima na koji mediji izvještavaju o drugačijosti, sugeriraju potrebu značajnih promjena u medijskom tretiranju različitosti – od potrebe da novinari_ke razvijaju veću osjetljivost za pitanja i problem marginaliziranih skupina, do toga da sami_e predstavnici_e tih skupina postanu mnogo aktivniji sudionici u tom procesu.*⁷ LGBT osobe su još uvijek jedna od najmarginaliziranijih grupa u BiH i, bez obzira na kontinuitet rasta medijskog izvještavanja, još uvijek nedovoljno prisutna u javnoj sferi. Mediji utiču na javno mnijenje, jer im javnost, ipak, vjeruje. *Funkcija medija nije samo informativna (prenijeti aktuelne događaje), nego (još i važnije) interpretativna i orijentacijska, pa putem medija građani_ke dobivaju i analize i interpretacije određenih događaja i njihovih aktera_ki, ali i svojevrzne upute kako se ponašati prema određenim situacijama, pojavama, skupinama. Mediji svemu onome o čemu izvještavaju daju oreol pozitivnog ili negativnog, ali i oko objekta/subjekta izvještavanja grade kontekst, a upravo je kontekstualiziranje LGBT tema od izuzetnog značaja za pozicioniranje LGBT osoba u društvu. Nadalje, izvještavanje o različitostima, pa posljedično i o marginaliziranim skupinama, mora biti kontinuirano i sistematično, a ne samo prigodno ili incidentno. Stoga je, i kada je riječ o LGBT temama, nužno razvijati sistemski pristup medija, razumijevanje novinara_ki i riješenost za kontinuirano ozbiljno izvještavanje. Prigodno*

⁷ Leja Turčilo (2012) "M" i "Oni" - Važnost izvještavanja o LGBT temama. U: Lejla Huremović (priredila) Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, str. 10.

*izvještavanje i izvještavanje o incidentnim situacijama zapravo gradi negativan kontekst, što ima negativne posljedice i kratkoročno i dugoročno.*⁸

U tranzicijskom vremenu bh. mediji suočavaju se sa različitim problemima koji najčešće imaju veze sa odlukama trenutnih političkih struktura. Nebriga vladajućih struktura, kako lokalnih, entitetskih, tako i državnih, dovode, između ostalog, i do gašenja nekih medija. Najnoviji primjer su gašenje eFM radija i magazina Slobodna Bosna. Opstanak medijske kuće ovisi o broju zakupljenih oglasnih prostora, neregulisanim RTV taksama. U momentu dok pišemo medijsku analizu, javni servisi u BiH se suočavaju sa jednom od do sada najvećih kriza, uzrokovane neriješenim pitanjem plaćanja RTV taksi. Popularnost (čitanošć/gledanošć) medija garant je za više reklama. Stoga je medijima nerijetko važnije privući publiku po svaku cijenu, nego se držati kvaliteta programa. Toga, nažalost, nisu imuni ni mediji u javnom vlasnišćtvu.

U toj borbi, neki mediji propadaju (ogledni primjer je Feral Tribune iz Hrvatske), a neki se *sele* na internet (gašenje šćtampanog izdanja magazina Slobodna Bosna i pokretanje portala slobodnabosna.ba). Medijske kuće su prepoznale važnost on-line platforme, u vidu portala i naloga za društvene mreže, tako da sada imamo portale i radija i televizija i magazina (Ftv.ba, Nlinfo.com, Avaz.ba, Radiosarajevo.ba, itd.). U većini slučajeva, prilozii na portalu prate priloge objavljene u offline verziji medija, ali je čest slučaj da se na portal prenosi više sadržaja (kao, recimo, u slučaju portala Radiosarajevo.ba).

Osnovna razlika između, recimo, novine Avaz, koja se može kupiti na trafikama, i portala Avaza, na internetu, jeste način komuniciranja sa publikom. Dok se u novinama, na televiziji reakcije čitateljstva objavljuju sa zakašnjjenjem, u posebnim rubrikama i nakon odobrenja uredništva, na internetu su reakcije neposredne i dešavaju se u realnom vremenu. Veliki problem koji portalii imaju jeste način uređivanja komentara. **Nažalost, nemaju svi portali politiku da se komentari sa uvredljivim sadržajem brišu.**

Drugi veliki problem on-line novinarstva jeste taj da se većina bh. informativnih portala svela na copy-paste novinarstvo, u svrhu dobijanja što više *klikova* i *lajkova*. Čak i kada su članci potpisani inicijalima, to nije garant da je članak uistinu

⁸ Ibid, str. 11

doprinos potpisanog autora_ice. Medijski sadržaj na internetu preplavljen je kratkim agencijskim vijestima, teme se rijetko obrađuju iz drugog ugla. Zabrinjava činjenica da portali ne navode izvor vijesti iako je internet medij nastao upravo na principu linkova – povezivanja i preusmjeravanja informacija. S druge strane, to je teško i očekivati, s obzirom na to da neki portali (Source.ba, Vijesti.ba, Bljesak.info, 24sata.info) u impressumu imaju samo e-mail adresu na koju možete pisati redakciji, bez imena urednika_ce ili imena saradnika_ca.

Posljedica svega toga jeste da se objavljuju/prenose agencijske vijesti ili se članci prenose sa jednog portala na drugi. Agencijske vijesti (ne samo u slučaju izvještavanja o LGBT temama) se opremaju naslovima i slikama koje će privući pažnju čitateljstva, često sa ključnim riječima: *aktuelno, skandalozno, senzacionalno, potresno, istražujemo*. U tom procesu, interes javnosti ili društvena korist u borbi oko profita gube bitku. Čak i kada se pridržavaju funkcije medija da informiraju, interpretiraju i orijentiraju publiku, to čine tako da podržavaju partikularne (nacionalne, partijske i sl.) vrijednosti a ne univerzalne (ljudska prava, pravo na informaciju itd.).

2.1.1. Šta govore naslovi i fotografije

Analizirajući korpus medijskih objava o LGBT temama, kao i prethodnih godina, uočeno je da ton vijesti nerijetko ne odgovara opremi članka. Odnosno, i ako mediji prenesu korektnu agencijsku vijest koja se tiče LGBT osoba ili događaja koji su od interesa LGBT osobama, urednički negativni stav, težnja ka senzacionalizmu, brzina ili nemarnost, osjetit će se u naslovu ili u fotografiji koja prati članak.

Analizirati upravo naslove i fotografije važno je jer su ovi elementi jake pozicije teksta – na osnovu naslova odlučujete hoćete li čitati tekst ili ne. Također, ne manje važno, nekada čitamo novine tako da samo preliječemo naslove. Naslovi tako služe kao instant-informacije. Ako su te informacije fabricirane, tendenciozno postavljene, onda varamo čitateljstvo.

Postoji veliki broj kratkih vijesti, od nekoliko redova koji često prenose nečiji stav, jednu stranu priče, vrlo šturo i tendenciozno senzacionalistički.

Ovakve vijesti uglavnom prate veliki naslovi sa izrazito negativnim stavovima, poput ovih:

Večernji list, objavljeno 01.07.2015.

'Istospolni brakovi su sramota'

Prosvjed ispred američkog vrhovnog suda

Press RS, objavljen 19.1.2015.

**Gej ljude
treba držati
u kavezima!**

Faktor, objavljen 23.12.2015.

Vijeće muftija o LGBT osobama

**Velikom grijehu
ne treba prilaziti**

Express, 09.04.2015.

**Morat ću Vas
razočarati, Vas sin
je homoseksualac!**

Senzacionalizam se može iščitati iz sljedećih naslova (iako su same vijesti korektne):

Oslobođenje, tekst objavljen 26.05.2015. godine, naslov *Zapad će uništiti gejevi i islamska država*. Tekst govori o političkoj situaciji u svijetu, iznoseći različite izjave koje je izrekao zamjenik ruskog premijera Dmitrij Rogozin, koji u jednom dijelu izgovara rečenicu koja je izvučena za naslov. S obzirom na trenutno prisustvo negativnog stava u Evropi kada je u pitanju islam, te svega što se dešava u kontekstu ratova, terorizma i Islamske države, veoma je opasno u istom rangu tretirati gej osobe (ovdje se gej koristi kao krovni termin za LGBTI osobe) i Islamsku državu. Iznenadujuće je da se uredništvo dnevnog lista Oslobođenje, koje je do sada uglavnom izvještavalo korektno o LGBT temama, odlučilo za ovako problematičan, senzacionalistički i opasan naslov.

ZAPAD ĆE UNIŠTITI GEJEVI I ISLAMSKA DRŽAVA

Express, tekst objavljen 15.01.2015. godine, naslov *Ni lezbijka ni rasturačica brakova*. Ovaj tekst koji govori o karijeri pjevačice Milice Pavlović, čiji fokus nije ni blizu onog o čemu govori naslov, tako stavlja lezbejke u isti kontekst (negativan) kao što su, po tonu u kom je pisan tekst, i *rasturačice brakova*.

Ni lezbijka, a ni rasturačica brakova!

Postoji određen broj objava u obliku prenošenja pisama čitatelja_ica ili iznošenja stavova određenih osoba iz javnog života, koje budu objavljene u cijelosti, sa veoma uvredljivim naslovima, kao i tekstom u kojem se ističe samo jedan stav, uglavnom negativan kada su u pitanju prava LGBT osoba. Imajući u vidu koliko veliki uticaj mediji imaju na čitateljstvo, trebali bi se ili ograditi od izrazito negativnih stavova ili pored

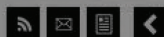
jedne strane, čitateljima_cama pružiti i drugu stranu. Primjer jednog takvog teksta imamo u Večernjim novostima, izdanje za Republiku Srpsku, 22.09.2015. Preneseno je pismo čitatelja, koji iznosi subjektivni (izrazito negativni) stav o Paradi ponosa koja se održala u Beogradu. Uredništvo Večernjih novosti se ni na koji način nije ogradilo od ovog teksta, kojem su čak i naslov stavili *Parada sramote nije ponos*, jasno se određujući koji je i stav uredništva. Uređivačke politike moraju da se vode profesionalnim i odgovornim novinarstvom, imajući u vidu svoju odgovornost kada je u pitanju izvještavanje o marginaliziranim grupama.

Парада срамоте није понос

Sa druge strane, ukoliko su naslovi pažljivo odabrani, vodeći se profesionalnim medijskim standardima, na isti način mogu dovesti do građenja stavova, angažiranosti čitatelja_ica ili čak do boljeg razumijevanja prava i života LGBT osoba.

Bljesak.info, tekst objavljen 18.05.2015. godine, pod naslovom *Homofobija: Sramotan transparent na sarajevskom derbiju*. U tekstu se govori o transparentu kojeg su za vrijeme derbija imali navijači nogometnog klupa Sarajevo, a koji je bio uvredljivog sadržaja za LGBT osobe. Ovakav naslov, kao i tekst nastao zahvaljujući reagovanju kampanje “Stop homofobiji i rasizmu u nogometu”, već u naslovu šalje jaku poruku da su transparenti ovog tipa nepoželjni i neprihvatljivi na stadionima. Možda će upravo oni navijači_ce kojima se taj transparent tokom utakmice učinio šaljivim shvatiti da zapravo prenosi uvredljive stavove i da vrijeđa određene osobe, u ovom slučaju LGBT osobe.

HOMOFOBIIJA

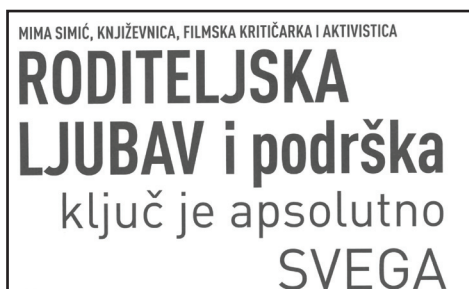
Sramotan transparent na sarajevskom derbiju

Dnevni list, tekst objavljen 29.6.2015, pod naslovom *Ponos LGBT osoba je minimum ljudskog otpora*. U tekstu se prenosi dio saopštenja za javnost Sarajevskog otvorenog centra, povodom Mjeseca ponosa i vrlo je interesantno da je upravo ova rečenica

uzeta iz teksta, koja zaista dobro opisuje zašto se spominje ponos. Budući da je jedno od čestih pitanja koje novinari_ ke postavljaju upravo *zašto taj ponos*, ovdje već iz naslova dobijamo jedan od odgovora zašto. Dalje se u saopštenju, koje je prenijeto u cijelosti, ponos detaljnije objašnjava.

Urban magazin, tekst objavljen 16.10.2015. godine, pod naslovom *Roditeljska ljubav i podrška ključ je apsolutno svega*. Tekst je intervju sa Mimom Simić, književnicom, filmskom kritičarkom i aktivistkinjom o važnosti autovanja, aktivizmu, razgovoru o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu kroz književnost i film, kao i o podršci naših prijatelja_ica, porodice i poznanika_ca. Naslov šalje snažnu poruku da bi roditelji trebali da pruže podršku svojoj djeci koja su lezbejke, gej, biseksualne ili trans* osobe, jer sa njihovom podrškom djeca mogu lakše da se nose sa izazovima i problemima sa kojim se susreću.

Osim naslova, podnaslova i antrfilea, slike su najvidljiviji element vijesti. Često, slika vrijedi više od teksta jer, kako ima onih koji samo čitaju naslove, tako ima i čitatelja_ica koji_e samo gledaju slike. Nažalost, većina medija slike stavljaju samo kao ilustraciju teme o kojoj se piše. LGBT teme najčešće se ilustriraju zastavom duginih boja ili istospolnih partnera, najčešće muškaraca.

Naglašavamo postepenu promjenu u popratnom materijalu kada je u pitanju izvještavanje o paradama u regiji. Naime, prethodnih godina su se najčešće mogle vidjeti fotografije ili video materijali koji ne odgovaraju tonu vijesti, gdje su se uz tekst/prilog mogle vidjeti slike razbijenih glava, krvi, razbijenog grada, iako se parade u ovim državama održavaju bez incidenata, ili su se koristili arhivski materijali. U 2015. godini je manji broj ovakvih fotografija/videa i češće se vide fotografije koje predstavljaju realnu sliku ishoda parada. Vjerujemo da je ovome doprinijela i brzina širenja informacija putem interneta, te preuzimanje materijala sa on-line medija iz regije, koji izvještavaju sa mjesta događanja. Međutim, još uvijek su izražene fotografije sa kordonima policije, kojih, naravno, da ima tokom parada, ali se često i vizualno i tekstualno stavlja fokus na broj policajaca i generalno na obezbjeđenje, a ne na suštinu parade ponosa.

Slijedi nekoliko primjera naslova koji govore o održavanju parada ponosa u regiji, gdje još uvijek postoji određeni broj naslova koji u prvi plan stavljaju obezbjeđenje, broj policijskih snaga, te aludiraju na moguće nasilje.

20.9.2015, Source.ba

Uži centar grada blokiran

GEJ PARADA U BEOGRADU, POLICIJA PRIPREMILA VODENE TOPOVE

20.9.2015, radiosarajevo.ba

**Održana 'Parada ponosa', hiljade policajaca čuvale
nekoliko stotina aktivista (FOTO)**

21.9.2015, Dnevni avaz

**'Paradu ponosa' osiguravali
oklopna vozila i helikopteri**

Učesnike Povorke ponosa u Podgorici obezbjeđivale jake policijske snage

2.1.2. Komentari

Govor mržnje sankcioniran je zakonom, a za medije dodatno reguliran *Kodeksom za štampu i on-line medije i Kodeksom o emitovanju radio televizijskog programa*. Većina portala ima omogućenu opciju ostavljanja komentara poslije vijesti. Portal Klix.ba, na primjer, na svaku vijest ima više stotina komentara. To otvara važno pitanje – kako uređivati te komentare?

U bh. kontekstu rješenje je ili imati osobu koja će pratiti šta se piše, ili zatvoriti komentare u potpunosti. Ovo pitanje generalno u svijetu predstavlja izazov medijske struke.

Vijeće za štampu i on-line medije u BiH je početkom 2016. godine uputio apel urednicima_ama i vlasnicima_ama on-line medija da krajnje pažljivo uređuju komentare posjetilaca i banuju postavljace uvredljivih sadržaja, prijetnji, govora mržnje i huškanja.

Vijeće za štampu podsjeća urednike_ce on-line portala na njihovu odgovornost za sprječavanje širenja govora mržnje, jer govor mržnje nije sloboda govora i podliježe krivičnoj odgovornosti. Urednici portala preuzimaju odgovornost za posljedice koje mogu izazvati takvi komentari. Žalbena komisija Vijeća za štampu podsjeća i urednike_ce i vlasnike_ce portala, jednako kao i građane_ke koji koriste prostor na web portalima za slobodno izražavanje, da huškanje, prijetnje i govor mržnje podliježu krivičnoj odgovornosti, prema *Krivičnom Zakonu BiH*, XV - Glava petnaesta, *Krivična djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina*, *Krivičnom zakonu FBiH* i *Krivičnom zakonu RS BiH*, XVII - Glava sedamnaesta, *Krivična djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina*.

Komentari, posebno kada ih je na stotine, mijenjaju koncept vijesti jer postaju njenim sastavnim dijelom: čitatelji_ce će čitati i vijesti i komentare pa onda donositi svoj sud o temi. Stoga u ovom dijelu želimo još jednom skrenuti pažnju na

važnost nepodsticanja na mržnju u samoj vijesti. To ističemo jer negativnih komentara ima i na *neutralne* vijesti. Zbog ograničenja ove analize nije urađena analiza komentara na portalima. Ostavljamo to kao otvoreno pitanje za neka naredna istraživanja, te prenosimo samo jedan podatak iz 2015. godine kada su u pitanju komentari ispod tekstova na portalu klix.ba.

Ispod teksta objavljenog 12.03.2015. godine, pod nazivom *Politički čin ili provokacija: Da li je BiH spremna na paradu ponosa?*, u kojem se govori o info sesiji održanoj u Sarajevu, na kojoj je bilo govora upravo o tome šta predstavlja parada ponosa, na šta treba obratiti pažnju prilikom izvještavanja, te se pokušala skrenuti pažnja na osnovne ciljeve ovog političkog okupljanja. Tekst je korektno napisan, gdje su dosljedno prenesene izjave sagovornika_ca, ali je naslov senzacionalistički postavljen. Nakon objave teksta uslijedio je veliki broj komentara, uglavnom negativnih, koji su upućeni, kako generalno LGBT osobama, tako i sagovornicima_ama u tekstu. Broj komentara u trenutku dok pišemo medijsku analizu iznosi 1234. Urednički kolegij portala Klix.ba nije uklonio niti jedan komentar.

klix Politički čin ili provokacija: Da li je BiH spremna za Paradu ponosa?

arabija
15.03.2015.

-2

ja nemogu nikako da zamislim u sobu dva muskarca i da oni jedan drugom puše ku rac, i onda dodje neki njihov lover i onda se karaju tako medjusobno... pa zar to nije bolest... i tako oni stare i umiru, i tako sad da smo svi pOderi, pa kako će se djeca radjati,...??, pa zar stvarno nije to van svake pameti,...

3 5

Podijeli Prijavi Odgovori

USA..air force1
16.03.2015.

-1

mater im *** bolesnu, cuj peder, normalan um nemoze shvatit da postoje pederi pod broj 1 NIKAD NISAM ZNAO KAKO LETI AVION I KAKO NEKO MOZE BIT PEDER pod broj 2 TO TREBA POKLAT

0 1

Podijeli Prijavi Odgovori

haseredzic
14.03.2015.

0

Stvarno vas ne razumijem, 90% muskaraca voli ga zavuci ženskoj u šupak, a isto tako veliki broj žena voli ga tu primiti. Razmislite i recite da nije tako. Što su to onda ovi pederi krivi. Lažemo sami sebe. Kad ga možeš zavuci ženi u paklu, možeš ga zavuci i muskarcu. Sve je danas bolesno, pornografija je dostigla vrhunac, nema granica ljudi a pogotovo mladi, praktikuju sve što vide na pornicima. Orgijanje, partiji, tulumi, rođendani. Mi stariji nemamo pojma šta se tu sve događa, zavljači ga svak svakome, to je trend. A gejevi, pa oni su istorija. Rok Hadson, Fredi, Elton John itd.

0 1

Podijeli Prijavi Odgovori

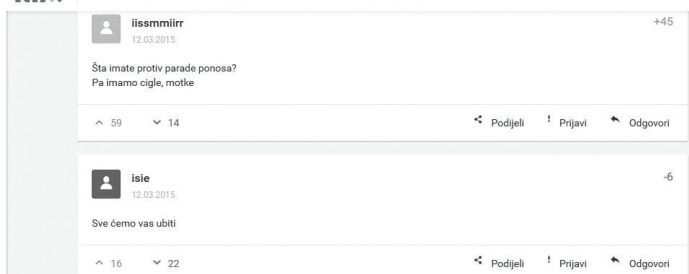
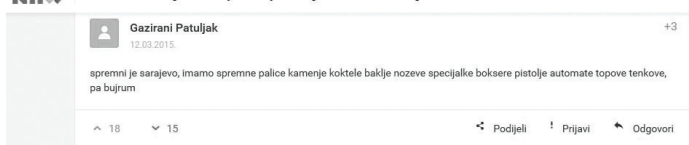
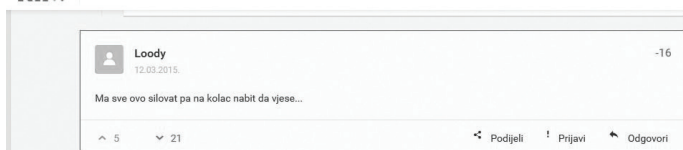

armyman666
12.03.2015.

+1

UBI UBI PEDERA PEDERA UBI UBI !!! Beograd ce biti malo mace šta vas ceika u BOSNI I HERCEGOVINI ZEMLJI GAZIJA I HEROJA Bolesnim od pederluka nije mjesto ovdje iselite se JEBEM VAM MATER BOLESNIJ!!!!!!!

5 4

Podijeli Prijavi Odgovori

Osim komentara, internet mijenja shvatanje vijesti utoliko što se sada javljaju novi žanrovi. Izdvajamo FOTO kao novi žanr, serija fotografija sa kratkim objašnjenjima, te *vijesti uživo*, gdje se događaji prate i početna vijest se ažurira u realnom vremenu.

Zbog svoje fleksibilnosti, zbog ušteda na štampanju i distribuciji, dostupnosti većoj publici, on-line mediji su značajan medij za komuniciranje. On-line medijski prostor pruža velike mogućnosti za proizvodnju novih, kvalitetnih novinarskih tekstova.

U Bosni i Hercegovini trenutno postoje dva portala koji se isključivo bave LGBT temama, lgbt.ba i upravo pokrenuta multimedijalna kvir-feministička platforma www.okvir.org koja ima za cilj povećati vidljivost LGBT*IQa zajednice, kulture i identiteta u BiH kroz promociju kvir feminističke umjetnosti i stvaralaštva u javnom i on-line prostoru, kojoj ovim putem želimo mnogo uspjeha u budućem radu.

Portal lgbt.ba je virtuelni prostor, namijenjen javnosti i LGBT zajednici. Nudi aktuelne multimedijalne sadržaje o životu lezbejki,

gejeva, biseksualnih, transrodnih i interspolnih osoba, kao i o LGBT kulturi, javnim politikama i pravima. Lgbt.ba je platforma za informiranje o temama koje propituju heteronormativnost društva, te se zalaže za slobodu samoodređivanja. Portal je osnovan u martu 2013. godine (kada je radio pod imenom lgbt-prava.ba, a od maja 2014. je lgbt.ba) sa ciljem da doprinese profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT osobama, posebno u bh. kontekstu. Portal je u 2015. godini imao preko 51.000 posjeta.⁹ Informacije sa portala se sve češće prenose u druge on-line, a ponekad i u štampane medije.

2.2. Za one koji znaju čitati: kako mediji manipuliraju stvarnošću

Analizirajući članke iz slovenačkih štampanih medija od 1970. do 2000. godine, Roman Kuhar je definirao pet dominantnih načina na koje se LGBT osobe prikazuju u medijima: stereotipiziranje, medikalizacija, seksualizacija, tajnovitost i normalizacija.¹⁰ Principi se do danas nisu promijenili tako da ćemo ih kao analitički alat koristiti i u ovoj analizi.

Stereotipiziranje se oslanja na shvatanje rodova kao prirodno datih a ne društveno konstruiranih, tako da se gejevi predstavljaju kao feminizirani a lezbejke kao muškobanjaste. Primjeri stereotipiziranja u 2015. godini su bili vidljivi najčešće u fotografijama, gdje su uz određene teme stavljane fotografije sa zapadnih karnevala grupe muškaraca koji su razodjeveni, zaneseni u plesu, podržavajući stereotip da je gej parada parada golih osoba, te da su gej muškarci promiskuitetni i feminizirani. Kada govorimo o predstavljanju lezbejki kroz fotografije, postoje dva tipa prikaza: dvije djevojke u vjenčanicama i rodno neutralne žene ili žene čiji rodni identitet nije u skladu sa pretpostavljenim, heteronormativnim načelima.

Medikalizacija se oslanja na psihijatrijski diskurs koji je u medicini odavno prevaziđen, i u smislu homoseksualnosti kao bolesti, i u smislu LGBTI osoba kao *rizične* grupe. Govor mržnje koji mediji prenose proizlazi iz takvih retrogradnih shvatanja da je homoseksualnost bolest pa prema tome nešto *nenormalno, neprirodno, zarazno* (izjave tipa *protivno*

⁹ Podaci dobijeni putem statistike Google Analytics.

¹⁰ Roman Kuhar (2003) *Media Representations of Homosexuality: An Analysis of the Print Media in Slovenia, 1970-2000*. Ljubljana: Peace Institute.

prirodi, proširit će se... itd.), nešto čime se ne treba hvaliti (odnosno, da ne treba paradiirati).

Najčešće se ovaj oblik izvještavanja nalazi u prenošenju izjava religijskih vođa ili generalno osoba koje sa vjerskih pozicija posmatraju LGBT osobe, nazivajući ih neprirodnim, nemoralnim, bolesnim, osobama kojima je potrebno liječenje i slično.

Seksualizacija je princip po kojem se LGBT osobe posmatraju isključivo u kontekstu seksualnosti, odnosno seksa. Primjere ovog tipa vidimo u fotografijama koje služe kao ilustracija za članke gdje su često, najčešće gej muškarci, predstavljeni kao seksualni objekti. Postoji veliki broj kratkih vijesti, u rubrikama *life style*, koje govore u seksualnim praksama LGBT osoba, svodeći na taj način cjelokupni život LGBT osoba samo na segment seksa. Ovim vijestima se diskredituje život osoba, koje bivaju neozbiljno shvaćene i gdje se gubi fokus sa problema sa kojim se LGBT osobe suočavaju, te povećava diskriminacija i netrpeljivost prema njima.

Tajnovitost podrazumijeva način predstavljanja homoseksualnosti kao nečega sramotnog ili vrijednog žaljenja. Normalizacija je za našu analizu posebno zanimljiva, a tiče se heteronormativnog predstavljanja LGBT osoba. Tako se može pročitati da mediji pišu da su dvije lezbejke sklopile brak, iako je recimo u pitanju registrovano partnerstvo, ili da je *tradicionalno zaprosio dečka* i slično.

Međutim, Roman Kuhar dokazuje da se radi ustvari o heteroseksualnoj **normalizaciji** i da ne smijemo upasti u zamku: Medijsko predstavljanje normalne homoseksualnosti su predstave po uzoru na percepciju heteroseksualaca tako da ni na koji način ne prijete njihovom svijetu. Homoseksualnost je prihvatljiva samo kad je depolitizirana.¹¹

Vrijedi još jednom naglasiti da slike ili naslovi koji ne odgovaraju sadržaju vijesti ustvari predstavljaju stav uredništva, bilo njihovo nerazumijevanje ili neslaganje. Zadatak ove analize

¹¹ Medijsko predstavljanje homoseksualnosti je prilagođeno predstavljanje percepcije heteroseksualnosti na takav način da ne ugrožava svijet. Homoseksualnost je prihvatljiva samo ako je depolitizirana. . U: Roman Kuhar (2003) *Media Representations of Homosexuality: An Analysis of the Print Media in Slovenia, 1970-2000*. Ljubljana: Peace Institute, str. 7

je razotkrivati mehanizme po kojima se proizvodi značenje kako bismo utjecali (bar) na smanjenje nerazumijevanja.

2.3. Zašto analizirati medijske sadržaje koji se bave LGBT temama

Potrebno je kontinuirano pratiti i analizirati medije kako bismo mogli prepoznati modele izvještavanja te pokušati ukazati na dobre i negativne prakse koje se dešavaju, te na taj način putem ovakvih medijskih analiza doprinijeti profesionalnijem i odgovornijem medijskom izvještavanju.

U vremenu komercijalizacije i tabloidizacije medijskog prostora, od suštinske je važnosti promovisati etičke i profesionalne standarde izvještavanja i koncept društveno odgovornog novinarstva i ne dozvoliti da politički i ekonomski centri moći presudno utiču na kreiranje medijskih sadržaja. Profesionalnost novinarskog pisanja, etičnost i odgovornost vode društvo u kojem živimo ka prostoru veće tolerancije.

2.4. Zakonski kontekst

Vladana Vasić u tekstu *Medijsko pravo*¹² naglašava kako postoje dva naizgled suprotstavljena koncepta – s jedne strane je sloboda medija, čije se poštovanje i očuvanje smatra ključnim za dobrobit demokratije, a s druge strane je koncept ljudskih prava i potreba da se osigura njihova zaštita prema najvišim mogućim standardima. Na državi je odgovornost da osigura zakonski okvir koji će uskladiti ovu dinamiku i pružiti ravnotežu između ova dva interesa.

*U Izvještaju u sjeni za Bosnu i Hercegovinu, Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope*¹³ iz 2012. godine, nabrojani su zakoni koji regulišu medijski zakonski okvir BiH. Kao članica Vijeća Evrope, naša zemlja je prihvatila sve međunarodne konvencije o ljudskim pravima tako da su one postale sastavni dio domaćeg prava,

¹² Vladana Vasić (2012) *Medijsko pravo*. U: Lejla Huremović (priredila) *Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, str. 70.

¹³ *Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope, Izvještaj u sjeni za Bosnu i Hercegovinu* (2012) Sarajevo. Parafrazirane stranice 5–6. Dostupno na: http://vzs.ba/images/stories/ba_word_slike_pdf/indikatori/IZVJESTAJ_U_SJENI.pdf

što potvrđuje *Ustav BiH* i ustavi oba entiteta. *Ustav BiH* je u članu koji se tiče ljudskih prava i osnovnih sloboda (član 2, stav 2) zagarantovao najviši nivo ljudskih prava i sloboda, među kojima i pravo na slobodu izražavanja. Da bi se ova ustavna odredba mogla primjenjivati u praksi i da bi se stvorio neophodan pravni okvir koji bi omogućio novinarima_kama da profesionalno i samostalno rade, visoki predstavnik je 1999. godine donio *Odluku o slobodi informisanja i ukidanju krivične kazne za klevetu i uvredu* (Službeni glasnik BiH, 14/99). Ustavi dva entiteta također sadrže takve garancije. *Ustav Federacije BiH* u članu 1. garantuje osnovne slobode u koje ubraja *slobodu govora i štampe*, te *slobodu savjesti i uvjerenja*. *Ustav Republike Srpske*, u članu 25, navodi da je *zajamčena sloboda misli i opredjeljenja, savjesti i uvjerenja, kao i javnog izražavanja mišljenja*.

Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH (Službeni glasnik BiH, broj 57/00.) informaciju shvata kao dobro koje pripada svim građanima i građankama, a ne kao privilegiju vlasti, i propisuje da su vlasti dužne građanstvu dati na uvid svaku informaciju. Izuzetak od pružanja informacija moguć je samo nakon preciznog utvrđivanja da li objavljivanje informacije više koristi ili šteti javnosti. Na entitetskom nivou također postoje zakoni o slobodnom pristupu informacijama, koji su usklađeni sa državnim.

Zakon o komunikacijama BiH (Službeni glasnik BiH, brojevi 31/03 i 75/06) u članu 4. definiše regulatorne principe emitovanja i telekomunikacija, gdje piše da oni obuhvataju *zaštitu slobode izražavanja i raznolikosti mišljenja, općeprihvaćene standarde ponašanja, nediskriminacije, pravičnosti, tačnosti i pristranosti*. U ovom kontekstu važni su i *Zakon o osnovama javnog RTV sistema* i *Zakon o javnom RTV servisu BiH* (Službeni glasnik BiH, 37/05) iz 2005. godine. Prvi se odnosi na uređenje odnosa između tri javna RTV servisa (RTV BiH, RTV Federacije i RTV RS) i zajedničkog subjekta – Korporacije javnih RTV servisa, a drugi ima u nadležnosti, između ostalog, i davanje smjernica za prilagođavanje programa u odnosu na konstitutivne narode i sve ostale građane. Zaštitu od klevete u BiH regulišu *Zakon o zaštiti od klevete u Federaciji BiH* (Službene novine Federacije BiH, 59/02), *Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske* (Službeni glasnik RS-a, 37/01) te *Zakon o zaštiti od klevete Distrikta Brčko* (Službeni glasnik Distrikta Brčko, broj 0-02-022-213/03). U spomenutom tekstu *Medijsko pravo*, autorica kroz

pravni diskurs objašnjava dinamiku između govora mržnje i slobode izražavanja. Izraz govor mržnje podrazumijeva sve oblike izražavanja koji šire, raspiruju, opravdavaju ili podstiču ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući tu i netoleranciju izraženu u formi agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminacije i neprijateljstva prema manjinama.¹⁴

Govor mržnje u zakonodavstvu BiH regulisan je *Krivičnim zakonom Federacije BiH* (član 363.) i *Krivičnim zakonom Brčko distrikta* (član 357.).

Zakon koji je nadležan za regulisanje oblasti komunikacija, pa i on-line medija, jeste *Zakon o komunikacijama BiH* i on navodi Regulatornu agenciju za komunikacije kao mjerodavno tijelo u ovoj oblasti, te definiše njene dužnosti i postavlja veoma čvrst osnov za njenu nezavisnost utvrđivanjem regulatornih principa emitovanja i telekomunikacija. Dužnosti Regulatorne agencije za komunikacije nabrojane su u članu 37. *Zakona o komunikacijama BiH*.

Kodeksi profesionalne etike novinarstva u BiH postoje na nivou Regulatorne agencije za komunikacije, Vijeća za štampu u BiH i na nivou pojedinih novinarskih asocijacija, koje propisuju etičke standarde profesionalnog novinarstva u medijima. Na nivou RAK-a na snazi je *Kodeks o emitiranju RTV programa*, a na nivou Vijeća za štampu *Kodeks za štampu*. U oba ova kodeksa u početnim odredbama definišu se opšti principi profesije i navode se pravo na informisanje, sloboda izražavanja i zabrana diskriminacije, a također se određuju i pitanja istine, objektivnog i nepristrasnog i fer izvještavanja.

Bitno je naglasiti da zabrana diskriminacije važi za javne organe, privatni sektor i fizička lica u svim oblastima, a zakonom su posebno izdvojene oblasti zapošljavanja, radnih odnosa, socijalne i zdravstvene zaštite, stručnog usavršavanja, pravosuđa, stanovanja, javnog informisanja i medija, jednakog učešća u javnom i kulturnom životu, porodice, itd.

Mediji su podjednako važan segment jednog društva kao i svi ostali nabrojani, iako se kroz analiziranje medija uviđa prostor u kojem se vrši diskriminacija. Ipak, treba naglasiti da

¹⁴ Vladana Vasić, *Medijsko pravo*, str. 76.

postoje i mediji koji promoviraju prava, kulturu i relevantna društveno-politička pitanja LGBT osoba u BiH, regiji i svijetu.

2.5. Žalbe Vijeću za štampu i on-line medije u BiH

Vijeće za štampu u BiH je samoregulacijsko tijelo za štampane i on-line medije koje iz godine u godinu prima žalbe građana_ki na izvještavanje štampanih i on-line medija u BiH. Ukratko ćemo predstaviti prigovore koji su se odnosili na pisanje o LGBT temama, u kojim medijima su objavljeni i na šta se tačno odnose.

U 2015. godini zabilježeno je šest reagovanja na pisanje štampanih medija u BiH kada su u pitanju LGBT teme. Žalbe su se odnosile na dva on-line portala – saff.ba i dw.com, te dva magazina – *Stav* i *Express*.

Prva dva prigovora su se odnosila na tekst *U Tuzli promoviran 'pederski kalendar': Djeca odvedena na prevaru*, objavljen na portalu saff.ba, 12.01.2015. godine. Prigovor je uputilo udruženje Vesta i građanin Amar Toplić, a odnosio se na netačno i neprofesionalno pisanje, te zahtjev za uklanjanjem teksta. Žalbena komisija Vijeća za štampu u BiH, po žalbi građanina Amara Toplića, utvrdila je kršenje Opštih odredbi člana 1 - Interes javnosti, člana 2 - Urednička odgovornost, člana 4 - Diskriminacija, člana 4a - Ravnopravnost polova i poštivanje osobenosti, člana 5 - Tačnost i fer izvještavanje i člana 6 - Komentar, pretpostavka i činjenica *Kodeksa za štampu i online medije BiH*. Žalba udruženja Vesta nije prihvaćena zbog neispoštovane žalbene procedure.

Treći prigovor se odnosio na tekst *Babo ja nisam onakav kakav ti misliš*, objavljen 28.04.2015. u magazinu *Stav*. Prigovor je uputilo udruženje Sarajevski otvoreni centar, zbog navoda u tekstu, ali se odustalo od upućivanja reagovanja redakciji magazina *Stav*.

Četvrti i peti prigovor je uputila građanka Mila Radislav. Prigovor se odnosio na tekst objavljen 27.05.2015. godine na portalu dw.com, pod nazivom *Brak za sve*. Žalbenica je zahtijevala ispravke navoda u tekstu, koje su kasnije i izvršene posredovanjem Vijeća za štampu u BiH. Također, žalbenica je skrenula pažnju na komentar

ispod teksta, koji je nakon žalbe uklonjen.

Šesti prigovor je uputilo udruženje Sarajevski otvoreni centar, a odnosilo se na tekst objavljen 17.09.2015. godine u magazinu Express, pod nazivom *Koji su poznati vođitelji sa BHT-a i FTV-a uhvaćeni u gej aferi?*.

Sarajevski otvoreni centar je u svojoj žalbi naveo sljedeće:

„Senzacionalističkim, uvredljivim i nadasve huškačkim tonom spomenutog članka autorica daje svoj doprinos netolerantnoj bh. sredini, te širi neistinite i štetne stereotipe o pripadnicima_ cama LGBT zajednice. Biranim riječima i izrazima kao što su: *homoseksualizam živi na zapadu, to su neki bolesni ljudi, pitamo se šta je više normalno, seksualno opredjeljenje koje se razlikuje od normalnog, trend koji je doveden kod nas, svako ima pravo na svoj izbor pogotovo kada se zatvori u četiri zida, skandal*, i tonom kojim je pisan tekst uopće, autor_ica svjesno širi ideju da su LGBT osobe bolesne, da trebaju biti isključene iz društva u svoja četiri zida, da se trebaju sakrivati što ne samo da dodatno doprinosi ionako marginaliziranom položaju LGBT osoba, već i kulturi straha i srama s kojom su bh. LGBT osobe primorane svakodnevno živjeti.“

Razmatrajući navode žalbenika, Komisija Vijeća za štampu i on-line medije u BiH nije pronašla argumentaciju za tvrdnje žalbenika. Tekst nije huškački, ne diskriminira LGBT populaciju niti je smatra „bolesnom grupom“, kako žalbenici navode, a izvlačeći pojedine navode iz konteksta članka. Pomenutim tekstom autor ne širi ideju da su LGBT osobe bolesni ljudi i da je njihovo seksualno opredjeljenje razlog za diskriminaciju te skupine. Naprotiv, tekst je čak kritički intoniran spram stava bh. društva prema LGBT osobama, navodi se u odluci Vijeća za štampu i on-line medije u BiH, dostupne na vzs.ba, pod rubrikom Odluke – Express.

Sve žalbe i odluke možete pronaći na stranici vzs.ba.

Raduje nas činjenica da nije bilo izrazito lošeg, neprofesionalnog i neetičkog izvještavanja štampanih i on-line medija u 2015. godini, što potvrđuje i mali broj reagovanja, a što će pokazati i analiza medijskog sadržaja.

Poređenja radi, u 2013. godini je Vijeću za štampu i on-line medije u BiH bilo upućeno 49 žalbi, a 2014. godine – 8 žalbi.

2.6. Rad Sarajevskog otvorenog centra sa medijima

Sarajevski otvoreni centar već nekoliko godina, kroz različite vidove edukacija i partnerstava, radi sa medijima. Već treću godinu zaredom organizuje Školu za studente_ice novinarstva, komunikologije te mlade novinare_ke o odgovornom novinarstvu. Škola ima za cilj afirmaciju prava LGBTI osoba i senzibilizaciju javnosti kroz odgovorno novinarstvo mladih ali i budućih novinara_ki, uz njihovo aktivno učešće tokom trajanja škole. Izvještavanje o pravima manjina, kao i o pravima LGBT osoba, na profesionalan i etički način, značajna je tema, jer mediji predstavljaju moćan instrument kojim se može vršiti uticaj na stavove i ponašanje građanki_a. Kako se obrazovne institucije samo djelimično dotiču ove teme, neophodno je da se kroz vannastavnu edukaciju buduće novinarki_i edukuju o ovoj temi.

Pored edukacije mladih i budućih novinara_ki, Sarajevski otvoreni centar pokušava kroz građenje partnerstava sa medijima, te zajedničkog rada sa njima da doprinese boljoj medijskoj slici, pogotovo kada je u pitanju izvještavanje o LGBT temama. Tako su u 2015. godini dodijeljena četiri mala granta za četiri on-line portala - 6yka.com, bljesak.info, radiosarajevo.ba i tačno.net, kako bi kroz svakodnevnu komunikaciju, dijeljenje informacija i educiranje, zajedno sa ovim medijima informirali i doprinosili boljem razumijevanju prava i svakodnevnog života lezbejki, gej, biseksualnih, trans* i interspolnih osoba u BiH.

Također, treću godinu se organizuju i mjesečne info sesije na kojima novinari i novinarki imaju priliku direktno dobiti informacije o raznim temama vezanim za LGBT osobe. Info sesije predstavljaju kanal putem kojeg se razgovara o temama koje nisu često prisutne u medijskom prostoru, te im se na taj način posvećuje pažnja. Razgovara se i o temama koje jesu prisutne u medijima, ali o kojima se uglavnom ne izvještava na korektan i razumljiv način. Neke od tema o kojima su mediji mogli da slušaju i izvještavaju u prethodnoj godini su trans* pitanja, koliko su efektivni institucionalni mehanizmi kada dođe do diskriminacije ili nasilja, kako izvještavati o autovanju te paradi ponosa. Pokazalo se da su mediji još uvijek najviše zainteresovani za teme vezane

za paradu ponosa ili pitanje registrovanog partnerstva, dok, recimo, ne uviđaju značaj svakodnevnog života i problema sa kojima se LGBT osobe susreću.

Portal lgbt.ba teži da svakodnevno pruži relevantne, informativne, zabavne ali i politički važne informacije, kako LGBT osobama, tako i općoj javnosti.

Analizirajući medijsko izvještavanje uvidjeli smo da je veliki broj aktivnosti koje je Sarajevski otvoreni centar imao tokom 2015. godine doprinio vidljivosti LGBT tema u medijskom prostoru.

3. STATISTIČKI PODACI MEDIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

U ovom dijelu statistički će se predstaviti podaci za 16 štampanih medija (dnevne novine, sedmične i mjesečne magazine), informativne emisije 13 televizijskih stanica i 15 portala.

3.1. Mediji i statistika

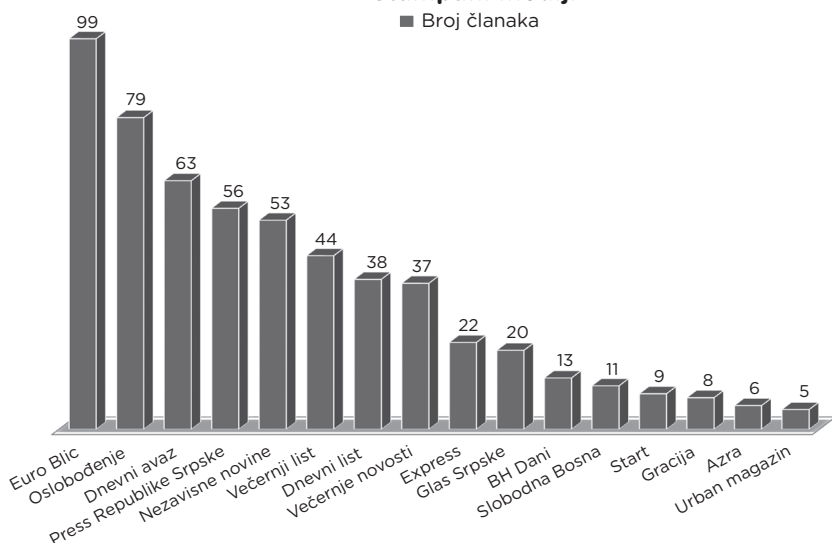
U ovom dijelu će se predstaviti statistički podaci koji se tiču svih praćenih medija, podijeljenih u tri cjeline – štampani mediji, televizijske stanice i internet portali. Ukupno u svim medijima u 2015. godini objavljeno je **1148** teksta/priloga.

3.1.1. Štampani mediji u BiH

Pratilo se 9 dnevnih novina i 26 sedmičnih/mjesečnih magazina.¹⁵ Od ukupnog broja objavljenih tekstova u štampanim medijima (563 članka), dnevne novine koje su najviše izvještavale o LGBT temama bile su i ove godine na prvom mjestu Euro Blic – 99, Oslobođenje – 79, Dnevni avaz – 63, Press Republike Srpske – 56, Nezavisne novine – 53, Večernji list – 44, Dnevni list – 38, Večernje novosti – 37, Express – 22 i Glas Srpske – 20, dok su se među sedmičnim magazinima izdvojili magazin BH Dani – 13, Slobodna Bosna – 11, Start – 9, Gracija – 8, Azra – 6 i Urban magazin – 5. Detaljan šematski prikaz pisanja štampanih medija možete pogledati na sljedećem grafikonu:

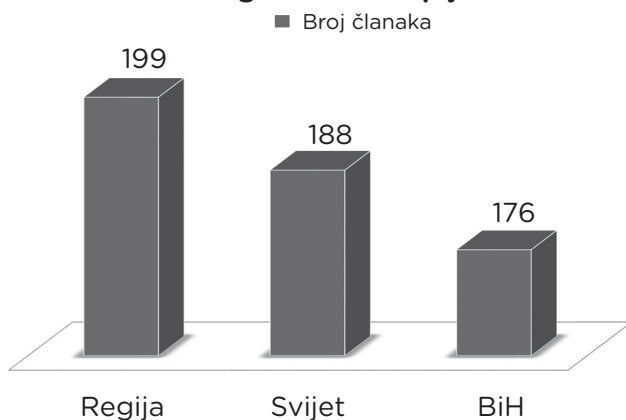
¹⁵ Vidi fusnotu 8.

Štampani mediji

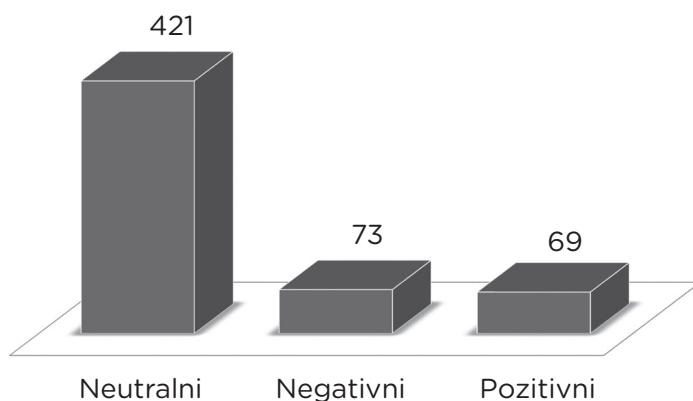

I ove, kao i prethodne godine, najviše se izvještavalo o dešavanjima u regiji. Najveći broj vijesti objavljen je za vrijeme održavanja parada ponosa u Hrvatskoj (Zagreb, Split), Crnoj Gori (Podgorica), Srbiji (Beograd), a od drugih tema o kojima se pisalo iz regije svakako treba spomenuti praćenje razvijanja *Zakona o životnom partnerstvu* u Hrvatskoj, pa se tako često može pročitati da je novi par sklopio partnerstvo. Od ukupnog broja objavljenih članaka, 199 ticalo se vijesti iz regije, zatim 188 iz svijeta, dok ih je iz BiH bilo 176.

Geografska zastupljenost

Od svih tekstova, najviše je neutralnih (421), zatim slijede pozitivni (73), te negativni (69), kod kojih je primijećeno opadanje u odnosu na prošlu godinu. I u 2015. godini se potvrđuje ono o čemu smo pisali u medijskim analizama za prethodne godine, a to je da je još uvijek prisutno variranje pozitivnog, neutralnog i negativnog izvještavanja. Tako se, recimo, u 2013. godini broj pozitivnih tekstova povećao, a negativnih smanjio, da bi se u 2014. godini medijsko izvještavanje obrnulo, te ponovo u 2015. godini dolazi do situacije kao što je bila i u 2013. godini. Ovo je pokazatelj da je kvaliteta medijskog izvještavanja promjenljiva, te da se kontinuirano treba raditi sa medijima na edukaciji o izvještavanju o LGBT temama.

3.1.2. Televizije u BiH

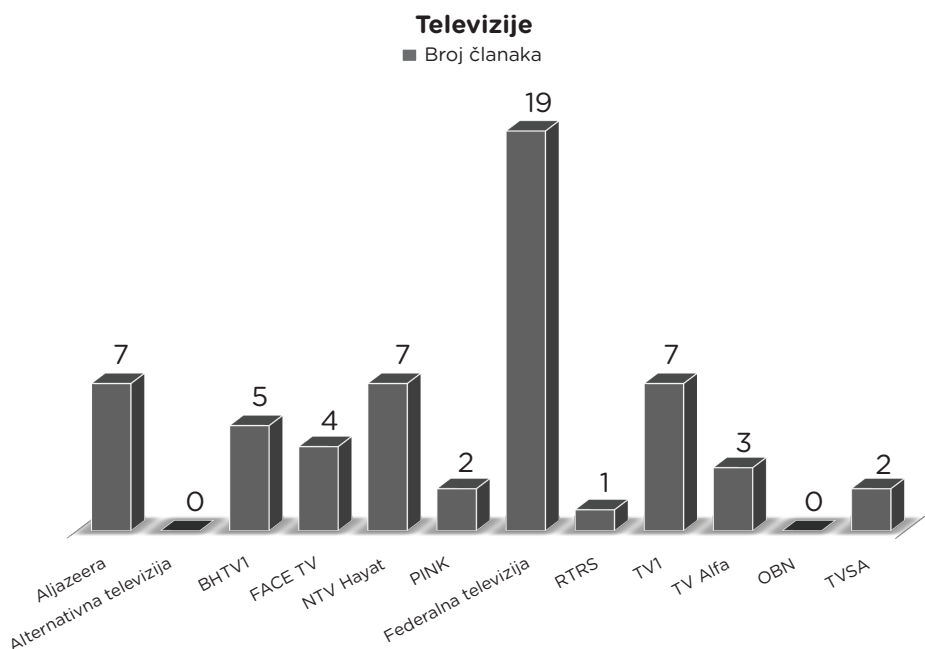
Praćen je informativni program (vijesti i dnevници) 24 televizijske stanice.¹⁶ Od ukupnog broja objavljenih priloga (57), najviše je izvještavala Federalna televizija (19), zatim Al Jazeera, NTV Hayat i TV1 (7), dok su ostale televizije imale ispod pet priloga. Bitno je naglasiti da izvještavanje o LGBT temama na televiziji i u 2014. godini (46), ali nažalost, i u 2015. godini, je daleko manje nego što je bilo u 2013. godini (104).

Najveći broj objava na televizijskim stanicama je zabilježen za vrijeme parada ponosa, te historijske i prve tematske sjednice održane 19. maja, povodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije, na inicijativu Sarajevskog otvorenog centra, a u organizaciji Zajedničke komisije za

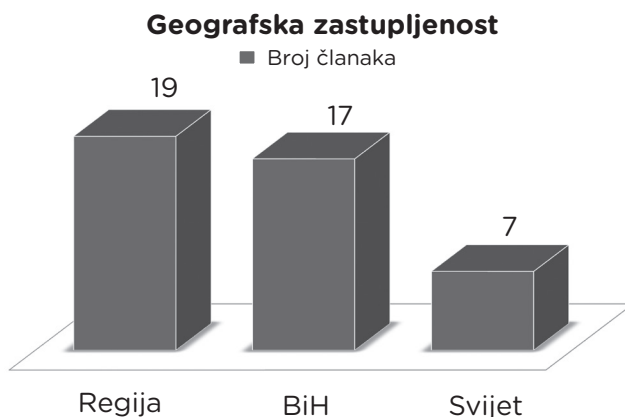
¹⁶ Vidi fusnotu 8.

ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH. Ovo je prvi put da se održala tematska sjednica o pravima LGBT osoba u Parlamentu BiH. Ova sjednica je presedan u dosadašnjem radu zakonodavnih institucija u BiH na pitanjima od značaja za lezbejke, gej, biseksualne i transrodne osobe u BiH, te je bilo za očekivati da će dobiti i medijsku vidljivost.

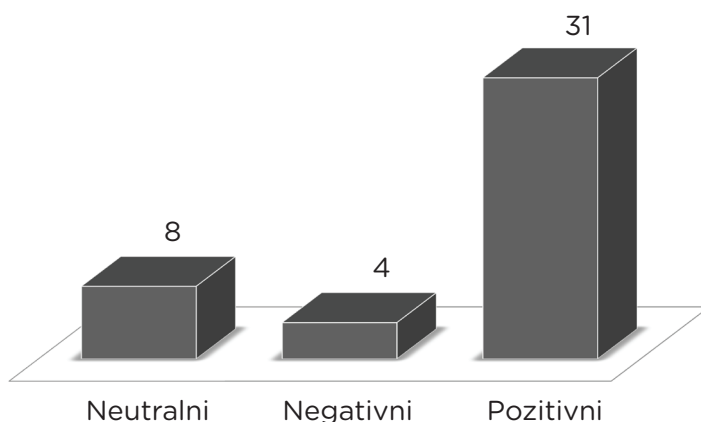
Međutim, izražavamo zabrinutost zbog manjka praćenja drugih LGBT tema koje su bile prisutne u bh. javnom prostoru tokom 2015. godine, a za koje uredništvo televizijskih stanica nije imalo sluha, smatrajući ih nevažnim.

I na televiziji su se najviše prenosile vijesti iz regije (19), i to ove godine najviše o paradama ponosa i referendumu u Sloveniji. Iako je u opadanju generalno izvještavanje o LGBT temama na televiziji, primjetan je porast vijesti iz BiH (17), pa su se tako vijesti iz svijeta našle na trećem mjestu (7).

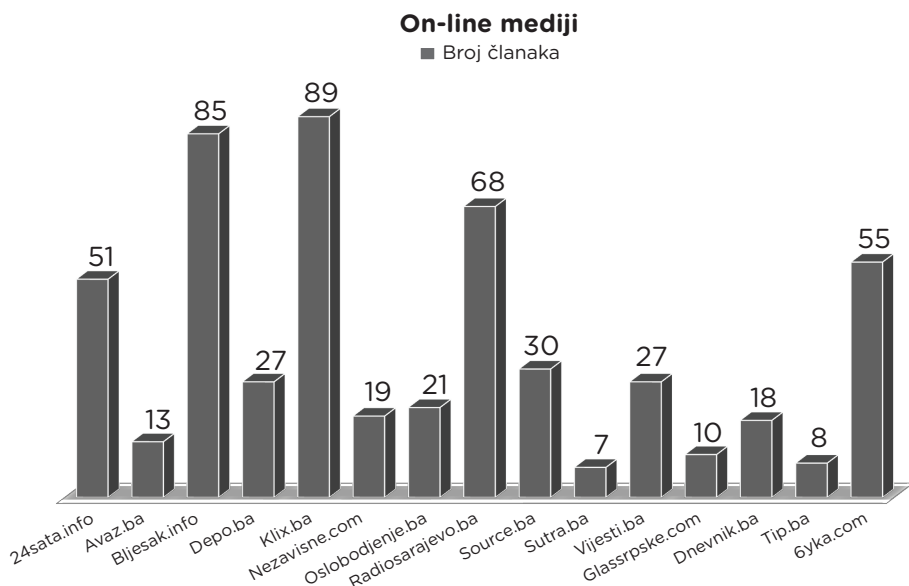
Kada su u pitanju televizijski prilozi, budući da se prate informativne emisije, gdje prilozi traju veoma kratko, stanje pozitivnih, negativnih i neutralnih objava u istim u zadnje tri godine je nepromjenljivo. Negativnim su okarakterisani oni prilozi koji su za svoj cilj apriori imali notu senzacionalizma.

3.1.3. On-line mediji u BiH

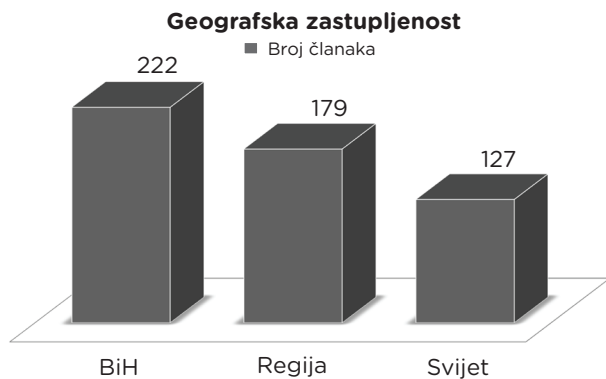
Praćena su 24 portala.¹⁷ Od ukupnog broja članaka u on-line medijima (528), najviše je izvještavao portal Klix.ba (89), zatim Bljesak.info (85), Radiosarajevo.ba (68), 6yka.com (55) i 24sata.info (51). Trend pisanja o LGBT temama u on-line medijima varira iz godine u godinu, tako je 2013. godine bilo 505 objava, 2014. godine 294, da bi se ove godine ponovo povećao – 528.

¹⁷ Vidi fusnotu 8.

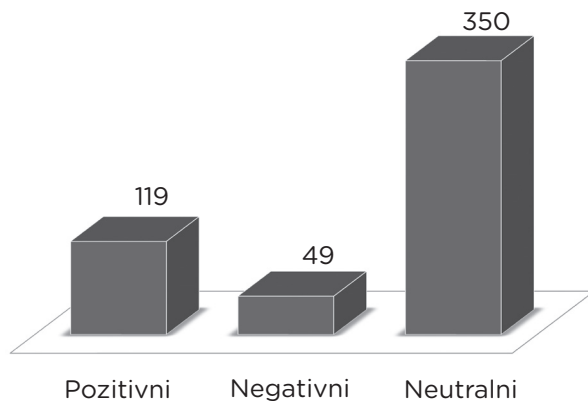

Kada govorimo o geografskoj zastupljenosti tekstova, situacija u on-line medijima se zadržala kao i u prethodnoj godini. Najviše se izvještavalo o dešavanjima iz BiH (222), zatim iz regije (179), pa iz svijeta (127). Najviše se izvještavalo o paradama u regiji i svijetu, referendumima u Irskoj i Sloveniji, te napadima koji su obilježili pojedine događaje u svijetu. Kada govorimo o izvještavanju iz BiH najviše se izvještavalo o Merlinka festivalu, obilježavanju 17. maja – Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije, prvoj tematskoj sjednici u parlamentu BiH, te istraživanju o LGBT pitanjima za Zapadni Balkan koje je sproveo NDI.¹⁸ Osim toga, prenošene su obavijesti za medije, različiti izvještaji o stanju prava LGBT osoba u BiH, kao i najave održavanja različitih edukacija koje su organizovali Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE, B.U.K.A, Liberta Mo i druge organizacije.

¹⁸ Nacionalni demokratski institut (NDI) je u junu i julu 2015. godine sproveo regionalno istraživanje o LGBT pitanjima na Zapadnom Balkanu, koje je obuhvatilo šest država – Srbija, Makedonija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Albanija i Crna Gora. Istraživanje je rađeno sa općom populacijom, LGBT zajednicom i fokus grupama. Više o istraživanju i medijskim objavama na soc.ba/programi/lgbt/mediji/.

Kada govorimo o vrednovanju vijesti na pozitivne, neutralne i negativne, stanje u odnosu na prethodnu godinu se promijenilo u većem broju pozitivnih objava, ali imajući na umu da je broj izvještavanja porastao gotovo za duplo, bilo je za očekivati da će porasti i broj pozitivnog izvještavanja. On-line mediji u borbi za što više klikova i dalje imaju najveći broj agencijskih vijesti, po principu copy-paste te je to i razlog za još uvijek velikom razlikom između neutralnih i pozitivnih objava. Važno je naglasiti da je ipak mali broj negativnih tekstova, u usporedbi sa zbirnim brojem objava u on-line medijima. Ono što je bitno naglasiti za 2015. godinu jeste da je povećan broj prenesenih tekstova u drugim medijima sa prvog bh. LGBT portala – lgbt.ba.

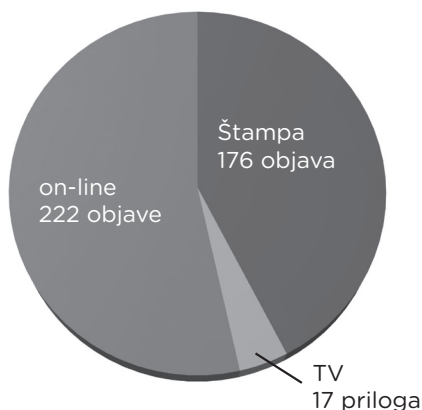

Kada govorimo o političkoj korektnosti u izvještavanju medija, situacija je ista kao i prethodne godine – novinari i novinarke su uglavnom koristili politički korektan jezik. Bitno je ukazati da je ipak od ukupnog broja medijskog izvještavanja o LGBT temama prisutan i jedan broj objava koje nisu bile

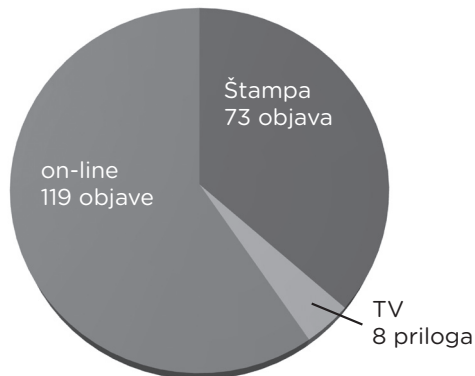
politički korektne, da li zbog povećane senzacionalnosti u izvještavanju, stereotipizacije, izostanka više izvora, ili pak jezika koji su koristili. Primjetno je da se još uvijek može čuti, češće pročitati, da novinari_ke koriste nekorektne riječi poput *homoseksualizam* ili *transseksualnost*.

Za kraj ovakvog prikaza, možete pogledati grafički prikaz poređenja između štampanih medija, televizije i on-line medija kada je u pitanju pozitivno i izvještavanje iz BiH o dešavanjima vezanim za LGBT teme.

Izvještavanje iz BiH

Pozitivno izvještavanje iz BiH

Kada je riječ o poređenju pozitivnog izvještavanja u kontekstu ova tri medija, primjetno je u odnosu na 2014. godinu da je bilo više pozitivnih objava u on-line medijima nego u štampanim. Ohrabruje nas ova činjenica, s obzirom da se on-line mediji danas češće čitaju, nego što je to slučaj sa štampanim medijima.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

4.1. Opći zaključci istraživanja

Uopćeni zaključak bi bio da se mediji još uvijek postepeno otvaraju za pisanje o LGBT temama, te da se kod određenog, još uvijek malog, broja novinara i novinarki vidi dosljednost u bavljenju LGBT temama, kao i istraživački pristup koji rezultira kvalitetnijim člancima.

Kao i prethodnih godina, i ove godine dio analize se odnosio na općenite probleme koje mediji u BiH imaju. Među njima najuočljiviji je manjak novinarskog angažmana koji se ogleda u pukom prepisivanju agencijskih vijesti iz zemlje, regije i svijeta, budući da je najveći broj objavljenih vijesti upravo agencijskih. I onda kada se preuzimaju, ne obrađuju se tako da se pokaže zašto je određena tema u BiH relevantna. Također, nastavlja se trend preuzimanja tekstova iz srbijanskih i hrvatskih medija, na način kao da ih čitamo iz srbijanskog i hrvatskog konteksta, pogotovo u izdanjima za BiH.

S druge strane, iz svijeta najčešće do nas dolaze samo *senzacionalne* vijesti koje su *uzdrmale svijet* što, nažalost, često znači samo vijesti čiji su izvor tabloidi; ili, pak, vijesti iz crne hronike koje se uglavnom ogledaju u napadima koji su se desili tokom parada ponosa ili nekih drugih LGBT događaja.

Kako se moglo vidjeti, često se negativni stav uredništva ogleda u načinu opremanja teksta (naslov, nadnaslov, fotografija/video), čak i kada prenose *neutralne* vijesti.

Ističemo, kao i prethodnih godina, da je još uvijek izražen problem u neznanju a ne u lošoj namjeri, što svakako znači da su novinarima_kama ali i urednicima_ama potrebne dodatne edukacije izvještavanja o marginaliziranim grupama, u ovom slučaju o LGBT temama.

Ubh.društvu koje je još uvijek tradicionalno, homoseksualnost je nešto što se treba čuvati u intimi, što se treba sakrivati od komšiluka – drugim riječima, homoseksualnost je tabu. Zbog toga je i tako dobar izvor *skandala*, *šokova* i *nevjerice*

za žutu štampu kojoj je jedini cilj da zabavi, a ne da informira. Zato i ne čudi da se seksualna orijentacija javnih ličnosti shvata kao informacija koju svi imaju pravo znati, čime se implicira da te javne ličnosti svoju dužnost neće moći vršiti ako se *dokaže* da su gej. Upravo je to mjesto odakle priča o načinima predstavljanja LGBT tema u medijima treba početi i završiti: na principu nediskriminacije i poštivanja zakona.

Sve LGBT teme – autovanje (intervjui sa LGBT osobama), parade ponosa i ostali aktivistički događaji, životna partnerstva/gej brakovi, nasilje nad LGBT osobama, obilježavanje važnih međunarodnih dana posvećenih ljudskim pravima – sve se one trebaju obrađivati u kontekstu ljudskih prava. Sa napomenom da su LGBT prava i ljudska prava.

Po prvi put, od kad pratimo medijsko izvještavanje, 2014. godine je zabilježeno da su vijesti iz BiH bile na drugom mjestu po redu izvještavanja, a to se ponovilo i u 2015. godini. Ono što je prethodne godine primijećeno jeste da su negativni događaji koji su se desili u državi povećali medijsko izvještavanje (crna hronika, posebno napad na festivalu Merlinka). Ove godine nije takav slučaj, nego je većina informacija koje su se ticale BiH bila o aktivnostima koje su se dešavale, a koje su organizovale LGBT organizacije, prije svega Sarajevski otvoreni centar, jer se druge organizacije spominju samo nekoliko puta u toku cijele godine, i to uglavnom u maju, kada je obilježen Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfobije.

S druge strane, najviše vijesti iz regije odnosilo se na parade ponosa, što pokazuje da taj aktivistički događaj ima onaj potencijal koji je potreban da privuče pažnju novinara i novinarki. U 2015. godini je objavljen rekordan broj tekstova/priloga, njih čak 1148. Još uvijek je najveći broj neutralnih objava, ali je također i veći broj pozitivnih naspram negativnih.

Televizijski program, odnosno informativne emisije koje su praćene ovim klipingom, jako malo svog prostora odvajaju za LGBT teme, i uglavnom izvještavaju kada se dogodi neka press konferencija.

I ove, kao i prethodne godine potvrđena je hipoteza da je veća vidljivost aktivističkih organizacija i aktivista_kinja i LGBT osoba preduslov veće vidljivosti LGBT tema u medijima, što je ipak zaključak koji ohrabruje i pokazuje nam da naš rad nije bio uzaludan.

4.2. Preporuke

Ove preporuke oslanjaju se na metodološke principe po kojima se vodimo svih ovih godina analiziranja medijskog izvještavanja, i nisu značajno promijenjene u odnosu na prethodne godine.

1. Koristiti rodno osjetljiv jezik i politički korektnu LGBT terminologiju¹⁹

Iako nije garancija korektnog izvještavanja, politički korektan jezik jeste njegova pretpostavka jer znači da je novinar_ka upoznata sa načinima diskriminacije manjinskih grupa u društvu putem jezika. Također, istraživanje koje je u 2015. godini proveo NDI o stanju prava LGBT osoba na Zapadnom Balkanu pokazalo je da samo 4% stanovništva u BiH zna šta znači skraćenica LGBT. Skrećemo pažnju i novinarima_kama na ovo te im preporučujemo da češće koriste puni naziv, tj. lezbejke, gej, biseksualne, trans* ili transrodne osobe, interspolne osobe.

2. Ukazivati na stereotipe

U ovoj smo analizi ukazali na najčešće stereotipe u vezi sa LGBT osobama. Ukazali smo na to da su ti stereotipi zasnovani na neznanju i netačnim informacijama. Stoga bi svi odgovorni novinari i novinarke trebali s njima biti upoznati kako ih ne bi perpetuirali. Kako u svojim stavovima, tako i putem fotografija kojima ilustriraju priloge.

3. Ne prenositi govor mržnje

Kada se izvještava o LGBT temama, često se prenose izjave javnih ličnosti, uključujući i religijske i predstavnike različitih *desnih* organizacija, izjave koje se zakonski mogu okarakterizirati kao govor mržnje. Novinari_ke moraju znati prepoznati govor mržnje i ne prenositi ga. Odnosno, i kada

¹⁹ Lejla Huremović (2012) *Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

ga prenose, moraju se ograditi od njega i to ukazivanjem na zakonske odredbe, a ne samo navođenjem izjava ombudsmena_ki i osoba koje se bore za ljudska prava.

4. Poštovati pravilo *dvije strane*

Važan preduslov za korektno izvještavanje je pristup LGBT temama kao svakoj drugoj temi. Ako se u izvještaju o političkoj partiji poštuje pravilo *dvije strane*, isto bi trebalo važiti i za LGBT teme.

5. Ne koristiti dvostruke aršine

Predstavljati LGBT osobe po istom principu kao i heteroseksualne – kroz svoja interesovanja, profesiju, dostignuća, djela, a ne isključivo kroz seksualnost. U razgovoru sa bilo kim ne ispitivati seksualnu orijentaciju osobe ako osoba sama ne pokrene tu temu (poštovati pravo na privatnost). Dakle, jednako kao što nećemo osobu pitati koje je vjere ili nacionalnosti, nećemo je pitati ni za seksualnu orijentaciju, u kontekstu u kojem to nije relevantno.

6. Ukazivati na zakonsku regulativu

Kao što smo već više puta istakli, tretirati LGBT teme kroz prizmu zakonskih odredbi i principa nediskriminacije i poštovanja ravnopravnosti spolova. U slučaju izvještavanja o paradama ponosa, ukazivati na pravo na okupljanje, posmatrati paradu kao vid protesta za sve žrtve diskriminacije. U slučaju istospolnih brakova osvijetliti pravni aspekt životnog partnerstva itd.

7. Ilustracije birati tako da prate i afirmišu temu

Ne koristiti fotografije kojima se tendenciozno tema prikazuje u zabavnom, šokantnom ili seksualiziranom svjetlu. U slučaju intervjua sa aktivistima_cama, objavljivati njihove fotografije isključivo uz dozvolu. Također, ne objavljivati slike nasilja (kada vijest nije o nasilju, kao u slučaju najave parade ponosa) jer se time indirektno potiče nasilje.

8. Koristiti nalaze istraživanja

Novinarski angažman trebao bi podrazumijevati cjeloživotno učenje pa bi tako, za početak, svaki novinar i novinarka trebali pročitati barem neku od brojnih publikacija u kojima su osvijetljeni problemi sa kojima se LGBT osobe u društvu suočavaju, te su date i smjernice za

profesionalno izvještavanje o LGBT temama, uz korištenje adekvatne terminologije.

9. Afirmisati pisanje o kulturnim, društvenim, pravnim i političkim pitanjima LGBT ljudi u našoj zemlji

Iako dešavanja u regiji jesu značajna i za BiH, posebno ona koja se tiču društvenih pitanja, pravnih aspekata i ideologije koja je za ili protiv LGBT zajednice, trebalo bi afirmisati pisanja o ekonomskim, kulturnim, društvenim, pravnim i političkim pitanjima LGBT ljudi u našoj zemlji.

Korektno izvještavanje nije samo korektno prenošenje agencijskih vijesti. Odgovoran novinarski angažman trebao bi podrazumijevati vlastitu inicijativu i otvaranje prostora za tekstove u kojima se više pažnje posvećuje preduslovima za život LGBT osoba bez diskriminacije. Novinari_ke imaju privilegiju da kroz novinarstvo javno govore o važnim temama, koju nemaju ljudi iz drugih profesija, i trebalo bi da tu privilegiju odgovorno koriste.

5. LITERATURA

- Čaušević, Jasmina i Kristina Ljevak (2012) *Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Huremović, Lejla, Masha Durkalić, Damir Banović, Emina Bošnjak (priredile, 2012) *Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini – Rozi izvještaj*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Huremović, Lejla, Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević (2013) *Ka pozitivnim praksama. Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE.
- Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope, Izvještaj u sjeni za Bosnu i Hercegovinu* (2012) Sarajevo. Dostupno na: http://vzs.ba/images/stories/ba_word_slike_pdf/indikatori/IZVJESTAJ_nU_SJENI.pdf
- Kuhar, Roman (2003) *Media Representations of Homosexuality: An Analysis of the Print Media in Slovenia, 1970-2000*. Ljubljana: Peace Institute.
- Ljevak, Kristina, Lejla Huremović, Sandra Zlotrg (2014) *Ka pozitivnim praksama 2. Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE.
- Ljevak, Kristina, Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (2013) *Čekajući ravnopravnost 2: Analiza sadržaja izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2013. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar
- Zlotrg, Sandra, Lejla Huremović, Kristina Ljevak (2014) *Čekajući ravnopravnost 3: Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2012, 2013. i 2014. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar
- Spahić, Aida, Saša Gavrić (priredili, 2011) *Čitanka lezbejskih i gej ljudskih prava*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Böll.

SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar kao nezavisna, feministička organizacija civilnog društva tokom 2015. godine radio je na osnaživanju lezbejki, gejeva, biseksualnih, trans i interpolnih (LGBTI) osoba, kao i žena kroz jačanje zajednice i građenje pokreta. SOC je nastavio javno promovisati ljudska prava LGBTI osoba i žena te zagovarati unapređivanje zakonodavstva i bolje politike u Bosni i Hercegovini na državnom i međunarodnom nivou.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili smo da vodimo jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbt.ba. Organizovali smo treninge za policiju, tužilaštva i sudove, te smo intenzivno radili sa novinarima_kama i mladim pravnicima_ama.

Naš zagovarački fokus smo usmjerili na: a) izmjene Zakona o zabrani diskriminacije BiH, b) izmjene Krivičnog zakona FBiH, i c) usvajanje LGBTI inkluzivnih godišnjih operativnih planova za ravnopravnost spolova na nivou entiteta i države.

Tokom 2015. smo provodili i medijske kampanje koje su dosegle do preko milion bh. građana_ki, a organizovali smo i LGBTI filmski festival – Merlinka.

Detaljan pregled svih naših aktivnosti i postignuća dostupan je u našem izvještaju o radu za 2015. godinu, na: www.soc.ba -> O nama -> Izvještaji.

autorici

Lejla Huremović (1987) završila je studij odnosa s javnošću na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, gdje trenutno piše master tezu. Tokom 2010. i 2011. godine radila je u Vijeću za štampu u BiH. Od septembra 2011. godine radi u Sarajevskom otvorenom centru kao programska koordinatorica, na poslovima rada sa LGBT zajednicom i medijima kroz edukacije novinara_ki, odnosa s medijima, praćenja i analiziranja medijskog izvještavanja o LGBT temama. Sa novinarkom Mashom Durkalić već dvije godine uređuje portal lgbt.ba. Radila je analizu medija o LGBT temama u bh. medijima u 2011, 2013, 2014. i 2015. godini.

DODATAK RJEČNIK OSNOVNIH LGBT POJMOVA²⁰

AKTIVIZAM

Aktivizam je djelovanje na individualnoj ili kolektivnoj ravni, koje u svojoj osnovi ima neko političko uvjerenje i može izazvati socijalne i političke promjene. Aktivistički stav ne poriče značaj konvencionalnih institucionalnih struktura (pravo, mediji, obrazovanje itd.), nego podstiče ljude da im pristupe direktno. Iako LGBT aktivizam po definiciji nije nužno radikalan, najčešće se javlja u domenu u kojem je neki oblik diskriminacije postao odveć represivan, te se zbog toga suprotstavlja odnosima heteronormativne moći koja teži da održi *status quo*.

ASIMILACIJA

Krilo lezbejske i gej politike koje naglašava da ne postoje neke značajne razlike među heteroseksualcima_kama i homoseksualcima_kama. Uvjerenje koje ovdje vlada izražava se u nadi da će lezbejkama i gej muškarcima, ako se budu ponašali na način koji je za dominantnu kulturu prihvatljiv, kad-tad biti omogućen ravnopravan pristup svim resursima, privilegijama, dostupnim heteroseksualnoj većini. No, kako je društvena prihvatljivost nešto što počiva na kontingentnim faktorima poput klase, rase i roda, asimilacione tendencije često trpe osudu da ih promoviraju upravo najmanje ugroženi pojedinci.

BIFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema biseksualnim osobama koje provode heteroseksualne (u tom slučaju često je sinonimna sa homofobijom) ili homoseksualne osobe.

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

²⁰ Rječnik LGBT pojmova nastao je zajedničkim radom tima Sarajevskog otvorenog centra. Za dalje čitanje preporučujemo Jasmina Čaušević i Saša Gavrić (ur., 2012). *Pojmovnik LGBT kulture*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

COMING OUT

Sintagma koja potiče iz fraze *coming out of the closet* već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja i afirmisanja vlastite (homo)seksualne orijentacije. Javlja se u dvije ravni: kao samootkriće i kao manje ili više javna obznana. Izlaženjem iz ćutanja izlazi se iz izolacije i negiranja, i objavljuje se drugima pravo na drugačiji život. U aktivizmu ili queer teoriji, coming out zadobija dimenziju političkog čina opiranja i suprotstavljanja tradicionalnim stavovima.

AUT (OUT)

Opisuje osobu koja se seksualno/rodno/spolno identifikuje u javnom i/ili u profesionalnom životu.

AUTIRATI (OUTIRATI)

Čin javnog objavljivanja da je neka osoba gej, lezbejka, biseksualna ili osoba neke druge seksualne orijentacije. Većina gej i lezbejske zajednice smatra da je nepristojno i protivi se tome da bilo koja osoba, osim one koja je u pitanju, odlučuje o tome kada će i kome pričati o seksualnoj orijentaciji. Lezbejska i gej zajednica u BiH termin *outirati* se također koristi za situaciju kada sam gej ili sama lezbejka odluči nekome da priča o svojoj seksualnoj orijentaciji. Tako, na primjer, može da se kaže da se neka lezbejka autirala ocu, tj. da mu je rekla da je lezbejka.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba po nekom osnovu. Različiti su osnovi, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj: spolna orijentacija, rodni identitet, rodno izražavanje, spol, dob, političko opredjeljenje i sl.

POSREDNA DISKRIMINACIJA

Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa ima ili bi imala efekat dovođenja neke osobe ili grupe osoba u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druge osobe.

NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA

Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje ili propuštanje postupanja kada je neka osoba ili grupa osoba dovedena ili je bila ili bi mogla da bude dovedena u nepovoljni položaj, za razliku od neke druge osobe ili grupe osoba u sličnim situacijama.

INSTITUCIONALIZIRANA DISKRIMINACIJA

Društveni sklop koji se ogleda u institucijama moći (jezik, mediji, obrazovanje, ekonomija, religija i dr.) koje favoriziraju jednu grupu (ili jedan sistem odlika) naspram drugih. Savremena teorija se u načelu slaže da je ta *grupa* grupa bijelih (rasa) heteroseksualnih (orijentacija) muškaraca (rod) srednjih godina (starosna dob) pripadnika srednje ili više srednje klase (klasa). Svi koji na ovaj ili onaj način odstupaju od date *grupe* tretiraju se kao manjina (čak i kada formiraju grupu koja je od ove brojnija). Moć te grupe, čak i nad približno jednakim (recimo, crni muškarci sa svim navedenim odlikama) ili većim grupama (žene uopće), održava se putem spomenutih ustanova.

VIŠESTRUKA DISKRIMINACIJA

Opisuje diskriminaciju koja se dešava na temelju nekoliko osnova odvojeno (na primjer, ista osoba može doživjeti diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rasnu diskriminaciju, itd.). Odnosi se na situaciju u kojoj postoji više osnova diskriminacije u isto vrijeme te ih je teško razdvojiti i posmatrati odvojeno.

UZNEMIRAVANJE

Uznemiravanje se smatra diskriminacijom u svakoj situaciji u kojoj ponašanje vezano za osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije, ima za svrhu ili čiji je efekat povreda dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg,

ponižavajućeg ili uvredljivog ambijenta.

SPOLNO UZNEMIRAVANJE

Spolno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva osobe, posebno kada se time želi stvoriti zastrašujući, neprijateljski, degradirajući, ponižavajući ili uvredljiv ambijent.

MOBING

Mobing je oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koje podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu, čija je svrha ili posljedica ili degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlene osobe.

SEGREGACIJA

Segregacija je djelo kojim (fizičko ili pravno) lice odvađa druge osobe na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije u skladu sa definicijom diskriminacije.

DRAG

Riječ se izvorno koristila u Šekspirovom *Glob teatru* kao oznaka za glumce koji su imali ženske uloge (kako ženama nije bilo dozvoljeno da glume u to doba). Termin se u načelu odnosi na kostim i prerađivanje (otuda fraza *in drag* - prerađen u odjeću suprotnog spola). Njime se prije svega upućuje na muškarce koji na ovaj ili onaj način nastupaju oponašajući žene i time provode rodni performans čime demonstriraju fluidnost rodnog identiteta koji se inače po definiciji smatra *fiksiran*. Drag-kralj (*drag king*) je žena koja simulira muškarca. Drag-kraljica je muškarac koji simulira ženu. Osobe koje provode rodni performans mogu biti bilo koje seksualne orijentacije.

GENDERFOBIJA

Diskriminacija na bazi roda (rodnih uloga, izražavanja i normi) koja proističe iz neprihvatanja i negiranja prava individua na ličnu koncepciju spolnog/rodnog identiteta i izražavanja.

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje protiv LGBT osoba odnosi se na javno izražavanje koje podrazumijeva širenje, promoviranje ili opravdavanje mržnje, diskriminacije ili neprijateljstva prema LGBT osobama – na primjer, izjave političkih i vjerskih vođa ili mišljenja drugih društvenih autoriteta koja se objavljuju u štampi ili na internetu, a koja imaju za cilj poticanje mržnje.

HETEROFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema heteroseksualnim osobama, institucijama koje su zasnovane na heteroseksualnim odnosima (brak, porodica) ili institucijama koje podržavaju ove odnose (crkva, država).

HETERONORMATIVNOST

Može se definirati kao pretpostavka da su svi ljudi heteroseksualni, odnosno, da je heteroseksualnost idealna i superiorna u odnosu na homoseksualnost ili biseksualnost. Heteronormativnost također uključuje privilegovanje normativnog izražavanja roda – ono što je nužno ili nametnuto pojedincima_kama kako bi ih percipirali ili prihvatili kao *pravog muškarca* ili *pravu ženu*, tj. u okviru jedinih dostupnih kategorija.

HETEROSEKSIZAM

Stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Heteroseksizam se često ispoljava u formi ignorisanja postojanja LGBT osoba.

HETEROSEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama suprotnog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe suprotnog spola.

PRINUDNA HETEROSEKSUALNOST

Sintagma nastala u teoriji lezbejskog feminizma (Adrienne Rich) koja upućuje na složene mnogostruke forme odnosa među ženama. Prema lezbejskim feministkinjama, žene su doslovno prisiljene na heteroseksualnost, odnosno ulogu seksualnog, emotivnog i fizičkog (rad u kući i staranje nad porodicom) služenja muškarcu. S druge strane, historijskim potiskivanjem govora o životu lezbejki i žena koje su živjele nezavisno od muškaraca, i blagodareći verbalnim i fizičkim napadima na te žene, heteroseksualnost se nudila kao jedina opcija. Ovaj je koncept u lezbejskom feminizmu bio ključ za tumačenje načina na koji funkcionira patrijarhat. Od sredine osamdesetih godina prošlog vijeka sve češće ga koriste i gej muškarci da bi opisali automatsku pretpostavku o tome da je svako bez razlike heteroseksualan_na.

HOMOFOBIA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema gej muškarcima i lezbejkama (i biseksualnim osobama [vidjeti *bifobija*]). Manifestuje se kao neupitna vjera u superiornost heteroseksualnosti, koju podstiču kulturne i institucionalne društvene prakse. Ta vjera rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, oduzimanju potomstva neheteroseksualnom roditelju, diskriminaciji pri zapošljavanju, plaćanju poreza, umirovljenju, imigracionom postupku itd. Ovi oblici diskriminacije su ono što spada u društveni domen i mnoge homofobične osobe poricat će da u tome uzimaju udjela. Međutim, homofobija se lako prepoznaje na pojedinačnom nivou u svakodnevnim situacijama, recimo kada osobu koja je lezbejka ili gej muškarac ne posmatramo kao cjelovitu ličnost, nego isključivo na osnovu njihove seksualne orijentacije.

HOMONEGATIVNOST

Psihologija homonegativnost određuje kao pojavu kada osoba, usljed internalizirane homofobije, negativno doživljava

vlastitu seksualnu orijentaciju.

INTERNALIZIRANA HOMOFObIJA

Internalizirana mržnja prema sebi nastaje kao posljedica prihvatanja negativnih stereotipa koje stvara opresivna zajednica. To podrazumijeva često konfliktna osjećanja da su nestrejt osobe u srži loše i inferiorne ili da su superiorne i ekskluzivno dobre; da na čitavom svijetu nema sigurnog prostora; da se može vjerovati samo pripadnicima_ama grupe i da se pripadnicima_ama iste grupe ne smije ni po koju cijenu vjerovati; da se radi sigurnosti zauvijek treba skrivati; da radi sigurnosti svuda i uvijek treba istupati i otkrivati svoju orijentaciju itd.

HOMOSEKSUALNA OSOBA

Ona osoba koju privlače osobe istog spola.

LEZBEJKA

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene. *Lezbejka* je jedan od najstarijih i najpozitivnijih termina za homoseksualne žene, što u lezbejskoj feminističkoj teoriji ne označava samo seksualni identitet koji se sukobljava s konvencionalnim rodnim očekivanjima od žena, nego i društveni i politički identitet izgrađen u opoziciji prema muškom šovinizmu, patrijarhatu, heteroseksizmu i falocentrizmu. Sama riječ potiče od imena grčkog ostrva Lezbos gdje je rođena pjesnikinja Sapfo koja je uznosila ljubav među ženama.

GEJ (GAY)

Osnovno značenje termina je razdragan, veseo. U 19. vijeku zadobija novo značenje: ženske prostitutke su s prezirom nazivane *vesele (gej) žene*, pa se taj atribut pripisivao i muškarcima koji su se služili njihovim uslugama i muškim prostitutkama. Ranih godina 20. vijeka nekolicina muškaraca i žena iz Amerike prisvaja taj izraz kao zamjenu za klinički naziv *homoseksualna osoba*. Riječ ulazi u široku upotrebu šezdesetih i sedamdesetih godina 20. vijeka, kada mediji prihvataju zalaganja gej pokreta da se izraz *homoseksualac*, koji koriste psihijatri pri dijagnozi mentalnog oboljenja, zamijeni riječju *gej*.

GEJ MUŠKARAC

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog spola. Zbog historijske opterećenosti termina *homoseksualac*, preporučuje se da se koristi ovaj neutralni termin.

PEDER

U homofobičnoj upotrebi, sleng koji u načelu denotira gej muškarce, a posebno konotira rodni lik slabašnog i feminiziranog muškarca. Sam termin, po nekima, vodi porijeklo od srednjovjekovne prakse spaljivanja sodomita na snopovima pruća (*faggot*). Riječ peder u nehomoseksualnoj upotrebi ima sličnu konotaciju, dok u gej zajednici nije nužno uvredljiva, nego se često pojavljuje i kao samoafirmativno parodiranje strejt konotacija.

HOMOSEKSUALAC

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju ga uvredljivim. Korektniji termini su *gej (muškarac)/gejevi i lezbejka*.

SITUACIONA HOMOSEKSUALNOST

Seksualno ponašanje koje je drugačije od uobičajenog ponašanja neke osobe, a javlja se usljed boravka u socijalnom okruženju sa isključivo osobama istog spola, kao npr. vjerske ili druge škole koje pohađaju isključivo studenti_ice i učenici_ice istog spola, zatvori, seks sa partnerom_kom istog spola za novac itd.

INTERSEKSUALNA (INTERSPOLNA) OSOBA

Osobe koje su rođene sa hromozomskim, hormonskim ili genitalnim karakteristikama koje ne odgovaraju zadatim standardima *muške* ili *ženske* kategorije, zbog svoje seksualne ili reproduktivne anatomije. Ova riječ je zamijenila pojam *hermafrodit*, koji su obimno koristili liječnici tokom 18. i 19. vijeka i koji se danas smatra nestručnim. Interseksualnost

(interspolnost) može poprimiti različite oblike i obuhvatiti različita stanja interseksualnih (interspolnih) osoba.

LGBT

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne i transrodne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje naslovom LGBT u društvenom i političkom aktivizmu. Pojam LGBT može biti proširen i uključiti i interseksualne i queer osobe (LGBTIQ).

LGBTTIQ

Skraćenica za *lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe*.

MATRIJARHAT

Politički ili društveni sistem u kojem dominiraju ili vladaju žene. Pojam je suprotan patrijarhatu. Većina antropologa_inja i historičara_ki uvjerena je da nema dokaza da je matrijarhat ikada zaista postojao u nekom društvu, iako postoje legende i mitovi koji govore u prilog postojanju ovog društvenog sistema.

MIZANDRIJA

Mržnja prema muškarcima ili muškom rodu u načelu.

MIZOGINIJA

Mržnja prema ženama ili ženskom rodu u načelu.

PATRIJARHAT

Društveni sistem u kojem muškarci imaju dominantnu ulogu u odnosu na žene. Patrijarhalni sistem vrijednosti i društvenih normi čini temelj na kojem se održavaju postojeći sistemi odnosa moći i privilegija koje se u kontinuitetu dodjeljuju muškarcima.

POLIAMORIJA

Mnogostrukeljubavne veze, otvorene, nasuprot tradicionalnim vezama. Uslov je da sve osobe u ovim odnosima znaju jedna za drugu i da su ti odnosi zasnovani na konsenzusu.

QUEER

Riječ se prvenstveno odnosi na sve što se razlikuje od konvencionalnog na neki neobičan način (sinonim za čudno, ekscentrično). U početku su konotacije ovog termina u gej upotrebi bile negativne, pa čak i danas postoji otpor prema ovom izrazu, osobito među starijim homoseksualnim osobama. Budući da termin subverzivno razobličuje postojeće, tobože fiksirane modele, odbacujući razlike (svi LGBT su njime bez razlike obuhvaćeni) i identitete (nijedan od LGBT identiteta u njemu nije povlašten), postaje sve univerzalnije prihvaćen. Mnoge transeksualne, biseksualne pa čak i heteroseksualne osobe, čija se seksualnost ne uklapa u kulturne standarde monogamnog heteroseksualnog braka, prihvatili_e su ovu oznaku kao *seksualni disidenti_disidentkinje*. Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrdan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTTIQ osobe zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost, ne samo gejeva i lezbejki, već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život van heteropatrijarhalnih normi.

QUEER TEORIJA

Škola književne i kulturne kritike, koja se u SAD pojavila početkom osamdesetih godina, duguje svoje intelektualno porijeklo feminističkoj teoriji i francuskim filozofima poput Michela Foucaulta i Jacquesa Derrida. Queer teoretičari_ke analiziraju sve tipove tekstova u cilju razobličenja temeljnog značenja, distinkcija i odnosa moći u kulturi koja je proizvela tekst. Analize otkrivaju složene kulturne strategije kojima je omogućena regulacija seksualnog ponašanja, što često rezultira represijom i diskriminacijom seksualnih disidenata_kinja koji_e krše seksualne tabue ili se ne uklapaju u kulturno sankcionisane rodne uloge. Ciljevi queer teoretičara_ki su destabilizacija kulturnih ideja o prirodnosti, normalnosti, seksualnosti i termina hetero- i homoseksualnosti koji su korišteni u svrhu diskriminiranja

osoba koje se nisu saobražavale zapadnom idealu monogamnog heteroseksualnog braka. Queer teorija se mahom vezuje za teoriju društvenog konstruktivizma i u neskladu je sa esencijalističkim postavkama (recimo, teza da je neko po svojoj suštini ili bitnom određenju gej muškarac, odnosno lezbejka) koje postoje unutar starije (ali i novije) konceptualizacije neheteroseksualnog identiteta (vidjeti lezbejski identitet). Neka od najpoznatijih imena u queer teoriji svakako su Judith Butler, Eve Kosofsky Sedgwick, Cindy Patton, Diana Fuss, Leo Bersani i Simon Watney.

ROD

Društveni konstrukt spola koji po definiciji određuje samo društvene uloge muškaraca i žena, to jest osoba muškog ili ženskog spola. Također, individualni konstrukt vlastitog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili prevazilazi društveno zadate i formirane spolne i rodne uloge muškaraca i žena, kao i cijelu binarnu osnovu *muškog* i *ženskog*. (Vidi: Rodni identitet)

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo u shvatanju vlastitog spola, što može ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, a uključuje lični doživljaj tijela i drugih izražaja roda (to jest, *rodno izražavanje*), kao što su odijevanje ili način govora i obraćanja. Spol osobe obično je dodijeljen pri rođenju, a odmah potom postaje socijalno i pravno pitanje. Spol podrazumijeva osobni koncept/konstrukt koji može biti u skladu sa društveno propisanim definicijama u pogledu spola/roda ili ih može negirati, prevazilaziti i mijenjati. Neki ljudi ise ne identificiraju sa spolom dodijeljenim pri rođenju – ove osobe nazivamo *transrodne* osobe. Rodni identitet nije isto što i seksualna orijentacija, a transrodne osobe se mogu identificirati kao osobe bilo koje seksualne orijentacije.

CISRODNOST

Pojam koji se koristi kako bi se opisale osobe koje se rodno identificiraju u skladu sa spolom koji im je pripisan pri rođenju.

CISRODNA OSOBA

Osoba koja se identificira kao osoba muškog ili ženskog roda u skladu sa svojim biološkim muškim ili ženskim spolom.

RODNO IZRAŽAVANJE

Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, odjevne ili tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.

SEKSIZAM

Diskriminacija i/ili stavovi, uslovi i ponašanje kroz koje se vrši promocija stereotipa i represivnih društvenih uloga i normi na bazi spola i roda. Posebno se odnosi na norme, vrijednosti, uvjerenja, strukture i sisteme koje marginaliziraju i podređuju žene dodjeljujući muškarcima moć, privilegije i preimućstva. Oblik nasilja koje se nad ženama vrši individualno ili institucionalizirano.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola. Preporučuje se izbjegavanje uvredljivog izraza *seksualna preferencija* koji se često koristi kako bi se impliciralo da je istospolna seksualna orijentacija nešto što se može i treba promijeniti.

SEKSUALNI IDENTITET

Seksualni identitet odnosi se na to kako sebe nazivamo i percipiramo. To nazivi uključuju *strejt, gej, bi, queer, neodređen_a, neodlučan_a, aseksualan_a* i dr. Naše seksualno ponašanje i način na koji sebe određujemo (identitet) predstavljaju stvar mogućeg izbora/odluke i ne podrazumijevaju samo binarni koncept *muško - žensko*.

SPOL

Klasificiranje na osnovu reproduktivnih organa/funkcija i genitalija na muški, ženski i interseks. Određenje determinirano hromozomima (XX, XY), hormonima (estrogen i progesteron, testosteron) i unutrašnjim i spoljašnjim genitalijama (vulva, klitoris, vagina, testisi i penis). Konstruktivističke teorije tvrde

da je spol (kao i rod i rodne uloge) konvencija (društvena konstrukcija). Društveno su prihvaćeni samo muški i ženski spol.

SPOLNI IDENTITET

Individualno identificiranje po pitanju spola i spolne pripadnosti, koji ne zavisi od spola koji je pripisan rođenjem.

STIL ŽIVOTA

Termin koji se često koristi kako bi se degradirali životi gejeva i lezbejki te je time politički nekorektan. Kao što ne postoji ni heteroseksualni stil života koji je jedinstven za sve, tako ne postoji ni gej stil života.

STREJT (STR8 ILI STRAIGHT)

Označava, prije svega, nešto *pravo*, *bez skretanja* (devijacija), nešto *nepomiješano*, ali i nešto *konvencionalno*, što ne odstupa od normi koje su prihvaćene kao uobičajene, *normalne* i *prirodne*. Neutralna oznaka za heteroseksualne osobe u queer zajednici.

TRANSGENDER/TRANSRODNO

Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko, djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnim i spolnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju, kao i one osobe koje žele izraziti svoj rodni identitet na drugačiji način od uobičajenog izražavanja karakteristika spola koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodni uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manirizme, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama *muško* i *žensko*,

zatim transeksualne osobe, transvestite i cross-dressere. Transrodni muškarac je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen *ženski* spol, ali je njegov rodni identitet *muški* ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodni identiteta. Transrodna žena je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen *muški* spol, ali je njen rodni identitet *ženski* ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodni identiteta. Oznake za seksualnu orijentaciju transrodnih osoba koriste se u skladu sa njihovim rodni identitetom, a ne u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Heteroseksualni transrodni muškarac je, na primjer, transrodni muškarac kojeg privlače i koji bira žene za partnerke. Riječ transrodnost odnosi se na posjedovanje transrodnog identiteta i izražavanja.

TRANSEKSUALNA OSOBA

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno modificirala svoje tijelo i prezentaciju (što uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije), izražavajući svoj rodni i/ili spolni identitet i osjećaj sebe.

TRANSFOBIJA

Po analogiji sa bifobijom i homofobijom, oblik diskriminacije, zasnovan na strahu, neznanju i mržnji, usmjeren protiv transeksualnih, transrodnih osoba. Tu predrasudu mogu perpetuirati strejt ljudi, gej muškarci, lezbejke i biseksualne osobe.

INTERNALIZOVANA TRANSFOBIJA

Karakteristična je za trans osobe koje iskušavaju krivicu, sramotu, nedostatak samopouzdanja, negativnu sliku o sebi, pošto implicitno ili eksplicitno prihvataju društvenu stigmatizaciju.

TRANSVESTIJA/TRANSVESTITE/TRANSVESTITI

Transvestiti su osobe koje vole da nose odjeću suprotnog spola. Transvestija, tj. preoblačenje nije povezano sa seksualnom orijentacijom. Transvestiti/e mogu biti i heteroseksualne i istospolno orijentisane osobe.

TRANZICIJA

U LGBT diskursu, predstavlja proces promjene rodnog izražavanja neke osobe u cilju usaglašavanja sa unutrašnjim doživljajem vlastitog roda.

TROUGAO/CRNI TROUGAO/ROZI TROUGAO

Tokom Drugog svjetskog rata nacisti su u svojim koncentracijskim logorima ružičastim trouglom obilježavali gejeve, a crnim trouglom lezbejke, Romkinje i prostitutke. Tokom Drugog svjetskog rata u nacističkim logorima pogubljeno je više desetina hiljada istospolno orijentisanih osoba.

ZASTAVA DUGINIH BOJA

Simbol jedinstva i različitosti koji se koristi širom svijeta, kao obilježje mirovnog, feminističkog i LGBTTIQ pokreta.

ZLOČIN IZ MRŽNJE

Odnosi se na kaznena djela motivirana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBT grupe. Kod zločina iz mržnje mora postojati osnovana sumnja da je motiv počinioaca kaznenog djela seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve.

ISSN = 2490-242X